

Ljuba Dornik Šubelj*

Novi podatki o misiji Clowder, ki jo je vodil George Fielding

IZVLEČEK

Avtorica na podlagi v zadnjih letih objavljenih študij opozarja na pravo identiteto člana Fieldingove misije, ki je bil tako v dokumentih OZNE kot v britanski literaturi označen z različnimi imeni: kot Georges Charles Banks ali Albert Edward Parks oziroma Joseph (Sepp) Innerhofer in Jean Georgeau. V resnici so bila to tajna imena, ki sta jih SOE in SIS dala Tirolcu Hubertu Mayrju, španskemu borcu, ki ga je ta organizacija kot poročnika v sestavi Fieldingove misije avgusta 1944 napotila, da bi po pristanku v Karniji blizu kraja Tramonti, kjer so delovali med italijanskimi partizani, poskušal prodreti v Avstrijo in tam dvigniti vstajo proti nacistom ter tako pomagati Avstriji pri ponovni obnovitvi samostojnosti po končani vojni. Njegova prizadevanja niso bila uspešna, žal pa se je njegovo življenje in življenje njegovih sodelavcev oziroma kurirjev Roberta Moserja in Geoga Dereattija končalo tragično po zaslišanju pred OZNO na sedežu poveljstva IX. korpusa NOV in POS v Gorenji Trebuši, o čemer doslej nismo našli nobenih podatkov. Lahko pa domnevamo, da so bili usmrčeni, na eni strani zaradi suma vohunstva za britansko obveščevalno službo, katere del so bili, pa tudi zaradi različnih pogledov na povojno ureditev oziroma mejo med Avstrijo in Jugoslavijo, katere del je bila tudi Slovenija. Ostali člani misij so se vrnili v bazo SOE že konec novembra 1944.

Ključne besede: Avstrija, socialni demokrati, protinacizem Free Austria Movement (FAM), španska državljanska vojna, Special Operations Executive (SOE), Secret Intelligence Service (SIS), Oddelek za zaščito naroda (OZNA), partizani na Koroškem, zavezniške misije

* Dr., upokojena arhivistka, članica IIHA – Mednarodne zveze za zgodovino obveščevalnih služb; ljuba.dornik.subelj@gmail.com

ABSTRACT

NEW INFORMATION ABOUT THE CLOWDER MISSION LED BY GEORGE FIELDING

Based on the studies published in recent years, the author brings attention to the true identity of a particular member of Fielding's mission, identified in the documents of the Department for the Protection of the People (OZNA) as well as in the British literature by various names: as Georges Charles Banks, Albert Edward Parks, Joseph (Sepp) Innerhofer, or Jean Georgeau. In reality, these were the secret names that the British Special Operations Executive (SOE) and Secret Intelligence Service (SIS) assigned to Hubert Mayr from Tyrol, a Spanish fighter appointed by the SIS as a lieutenant in Fielding's mission in August 1944. His task was to land in the region of Carnia near Tramonti, where the mission operated among the Italian Partisans, enter Austria, and attempt to incite an uprising against the Nazis, thus helping Austria regain its independence after the war. His efforts were unsuccessful, and unfortunately, his life and the lives of his collaborators or couriers Robert Moser and George Dereatti ended tragically after an interrogation by the OZNA at the headquarters of the IX Corps of the National Liberation Army and Partisan Detachments of Slovenia in Gorenja Trebuša. No information about this has been uncovered so far. However, we can assume that they were executed due to the suspicion of spying for the British intelligence service they belonged to, as well as because of their conflicting views regarding the post-war system or the border between Austria and Yugoslavia, of which Slovenia was also a part. The other mission members returned to the SOE headquarters as early as the end of November 1944.

Keywords: Austria, Social Democrats, anti-Nazism, Free Austria Movement (FAM), Spanish Civil War, Special Operations Executive (SOE), Secret Intelligence Service (SIS), Department for the Protection of the People (OZNA), Carinthian Partisans, Allied missions

Namen prispevka

Ko sem leta 2006 pisala prispevek »Fieldingova misija v zapisih OZNE«, sem se odločila za objavo zaslišanja enega od pripadnikov britanske vojaške obveščevalne službe Georga Charlesa Panksa, v katerega identiteto že tedaj nisem bila prepričana.¹ Zaslišanje se mi je zdelo zanimivo, ker se je dalo iz njega razbrati mnogo podatkov o delovanju in ustroju tedanjih obveščevalnih služb na območju Julijske krajine in Furlanije ter seveda zaradi njihovega namena prodreti v Avstrijo in tam dvigniti protinacistično gibanje. Eden od sklepov konference treh voditeljev najpomembnejših zavezniških sil v Teheranu jeseni 1943 je bil tudi, da se bo lahko po koncu vojne

¹ Ljuba Dornik Šubelj, »Fieldingova misija v zapisih OZNE«, *Prispevki za novejšo zgodovino* XLVI, št. 2 (2006): 83, op. 3.

Avstrija obnovila kot samostojna država, če bo sama doprinesla svoj delež v boju proti nacizmu.² Ker je bilo v Avstriji, ki jo je leta 1938 zasedla in priključila Nemčija, vse do konca vojne edino odporniško gibanje slovensko narodnoosvobodilno gibanje na Koroškem, je bila usmeritev britanske politike vzpostavitev in vzpodbujanje odporništvu v Avstriji, ki ne bi bilo pod vodstvom prokomunističnih enot, kot so ocenjevali slovensko oziroma jugoslovansko narodnoosvobodilno gibanje. Drugo objavljeno pričevanje v mojem prispevku, navedeno kot pričevanje Henryja Neumanna, se je, glede na ugotovitve Petra Pirkerja, prav tako nanašalo na Huberta Mayrja in ne na Roberta Moserja, kot se je dozdevalo zaradi uporabe ilegalnega imena Henry.³ Tu je prišlo do napake zaradi nedoslednosti v zapisnikih zaslišanj.⁴ Prva stran se res nanaša na zaslišanje Henryja Nejumana oziroma Roberta Moserja in je opremljena z osebnimi podatki zaslišanca, zaslišanje pa se je odvijalo 11. novembra 1944. Na naslednjih straneh, ki nimajo podrobnejših oznak zaslišanca, je bilo razumeti, da gre za isto osebo. Dejansko pa gre za zaslišanje Huberta Mayrja, ki se je predstavljal kot Georg Charles Panks.⁵ V njem je med drugim govoril tudi o svoji udeležbi v državljanski vojni v Španiji, kjer je po ugotovitvah Walgrama in Pirkerja bil Mayr in ne Moser, in o svojem prihodu v britansko obveščevalno službo, kjer je dobil nalogo prodora v Avstrijo neposredno od Petra Wilkinsona.⁶

Avstrijski raziskovalec Peter Pirker je o Hubertu Mayrju pisal že leta 2004, ko je dobil vpogled v njegov osebni dosje v britanskih arhivih v zvezi z rekonstruiranjem delovanja SOE v Avstriji.⁷ Njegova usoda ob koncu vojne ni bila znana in domnevali so, da je bil žrtev nacističnega obračuna.

Leta 2005 je Peter Wallgram objavil svoje diplomsko delo »Hubert Mayr 1913–1945. Življenje in boj za svobodo« o Tirolcu Hubertu Mayrju, španskem borcu, ki je po izkušnjah v španski državljanski vojni svojo pomoč v boju proti nacizmu ponudil britanski obveščevalni službi, ki ga je angažirala v poskusu dviga protinacističnega gibanja v Avstriji.⁸

2 Marjan Linasi, *Koroške vojne zgodbe. Nekaj utrinkov iz let 1938–1945* (Celovec, Ljubljana, Dunaj: Mohorjeva založba, 2017), 138–66, pogl. »Britanski major Alfgar Heskett Prichard«. Marjan Linasi, *Koroški partizani. Protinacistični odpor na dvojezičnem Koroškem v okviru slovenske Osvobodilne fronte* (Celovec: Mohorjeva založba, 2010).

3 Ljuba Dornik Šubelj, *Oddelek za zaščito naroda za Slovenijo* (Ljubljana: Arhiv Republike Slovenije 1999, 151).

4 SI AS 1931, t. e. 655, mf 086412, zaslišanje Henricha Nejumanna, roj. 1. 4. 1923, položaj 11. 11. 44. spodaj podpis Maks –15. 11. 44. Maks je bilo partizansko ime Mira Perca, vodje OZNE za odsek IX. korpusa s sedežem v Gornji Trebuši, kjer se je zaslišanje tudi izvajalo.

5 SI AS 1931, t. e. 655, zaslišanje z dne 12. 11. 1944, mf. 085413 – 085418. Zapisnik razen datuma nima nobenih podatkov ne o zaslišancu ne o zasliševalcu, so pa strani oštevilčene od 085414 dalje z zaporednimi številkami od 2–6, iz česar sledi, da je stran 085413 prva stran novega zaslišanja. To sem v prvi objavi spregledala.

6 Dornik Šubelj, »Fieldingova misija v zapisih OZNE,« 87, dopis Petra Pirkerja avtorici in posredovanje članka »So geheim wie möglich« 14. 4. 2018.

7 TNA, HS9/1012/5 personal File Hubert Mayr. Peter Pirker, »Scheinwelt Ostmark, Wunschbild Österreich. Die Widerstand der Tiroler Sozialisten und Soe-Agenten Hubert Mayr,« v: Patrick Martin Smith, *Widerstand von Himmel. Österreichische Sätze des Britische Geheimdienst SOE 1944* (Wien, 2004).

8 Peter Wallgram, *Hubert Mayr 1913–1945. Ein Leben im Kampf für die Freiheit* (Innsbruck, Wien, Bozen: Studienverlag 2005) - Objavljeno diplomsko delo na Philosophisch-Historische Fakultät, Institut für Zeitgeschichte.

Pirker je bil udeleženec na mednarodnem posvetovanju v Kopru leta 2009.⁹ Svoj precej razširjen in dopolnjen prispevek pod naslovom »Agenti SOE v Avstriji: zasledovanje, povojna integracija in spomin« je objavil v *Zgodovinskem časopisu* in v njem omenil tudi Huberta Mayrja. Njegovo zanimanje je vzbudil odnos prebivalstva Avstrije do padlih britanskih obveščevalcev ali Avstrijcev, ki so jim v tem boju pomagali. Ugotovil je, da je bil prevladujoč negativen odnos še vedno posledica medvojne sodelovanja Avstrijcev z nemškim okupatorjem, saj v tem dejanju niso videli nič slabega, pač pa so tako boj proti njemu kot tiste, ki so v tem boju izgubili življenje, smatrali za zavržne. Postavljali so spomenike padlim (na strani nacizma) v drugi svetovni vojni, medtem ko so spomenike odpornikom (predvsem Slovencem) skrunili, tisti, ki so se trudili borili ali dvigniti vstajo proti nacizmu na strani zahodnih zaveznikov, konkretno Britancev, so prav tako ostali pozabljeni in brez spomenikov.¹⁰ Zato je Pirker organiziral spominsko slovesnost v Greifenburgu leta 2011 v spomin na Huberta Mayrja, Rudolfa Moserja in 37 drugih žrtev nacizma oziroma borcev proti njemu. Hubertu Mayrju so leta 2012 postavili spomenik tudi v Innsbrucku.¹¹

Z novinarjem Ivom Jevnikarjem, ki je Petru Pirkerju pomagal pri raziskovanju v Arhivu Republike Slovenije in ki mi je tudi posredoval zadnji Pirkerjev članek, za kar sem mu hvaležna, sem sodelovala kot arhivistka, ko je iskal (za serijo člankov, ki so postali tudi podlaga za film)¹² podatke o Slovencih, večinoma Primorcih, ki so bili med drugo svetovno vojno kot padalci in člani zavezniških vojaških misij SOE ali SIS spuščeni na tla Slovenije ali drugod v Jugoslaviji. Žal je bila usoda marsikaterega od teh podobna usodi Huberta Mayrja – končali so svoje življenje kot žrtve partizanske varnostne službe Ozne, obsojeni kot domnevni vohuni in izdajalci.

Skupno prizadevanje Petra Pirkerja in Iva Jevnikarja je tudi na podlagi mnogih objavljenih podatkov omogočilo povezavo in tako sta leta 2018 v prilogi dunajskega dnevnika *Die Presse* objavila članek »Tako tajno, kot je le mogoče«, v katerem sta odkrila identiteto in usodo Huberta Mayrja in Rudolfa Moserja ter Georga Dereattija (oba sta bila iz Ziljske doline).¹³ Pri tem sta se oprla na dokumente iz Arhiva Republike Slovenije in druge navedbe v mojih delih ter uporabila dela Gorazda Bajca, Petra Wilkinsona, Marjana Linasija, Patricka Martina-Smitha in druga spominska dela britanskih in ameriških obveščevalnih oficirjev, ki so delovali v Sloveniji, ter raziskave

9 Mednarodni znanstveni sestanek 'Tajno stoletje' - obveščevalne in varnostne službe ter protiterorizem v 20. stoletju : Koper, 13.-14. november 2009 : [program in povzetki] = Convegno scientifico internazionale 'Il secolo segreto' - servizi d'intelligence e di sicurezza e l'antiterrorismo nel secolo XX : Capodistria, 13-14 novembre 2009 : [programma e riassunti] = International scientific conference 'The secret century' - intelligence, security and anti-terrorism in the 20th century : Koper, 13th-14th November, 2009 : [program and abstracts].

10 Peter Pirker, »SOE agents in Austria: Persecution, Post-War Integration and Memory,« *Zgodovinski časopis* 67, št. 1-2 (2013): 202–27.

11 Dopis Petra Pirkerja s 6. 6. 2018 s pripombo članka iz *Die Presse*, v katerem me je obvestil o svojih ugotovitvah o pravi identiteti članov Fieldingove misije – Hubertu Mayrju, Robertu Moserju in Georgu Dereattiju tudi s pomočjo navedb iz mojih objavljenih del. – Zasebni arhiv avtorice.

12 Ivo Jevnikar, *Samo idealisti. Junaška in tragična zgodba primorskih padalcev: dokumentarni film*, režija Marija Breclj. Premierna predstavitev je bila na sedežu RAI 16. 3. 2018, javna predvajanja 20. marca v Muzeju novejšje zgodovine Slovenije v Ljubljani, 11. aprila 2018. Gl. tudi Ljuba Dornik Šubelj, *Ozna in prevzem oblasti 1944–1946*. (Ljubljana: Modrijan, 2013), 109–11.

13 »So geheim wie möglich,« *Die Presse, Spectrum* III, 14. 4. 2018.

Petra Pirkerja v londonskih arhivih, v Arhivu Republike Slovenije in pri sorodnikih, kar je bilo predvsem pomembno za identifikacijo Rudolfa Moserja. Ugotovila sta, da niso bili žrtve Nemcev, ampak Ozne.

Kot zaključek poizvedovanja je Peter Pirker decembra 2021 objavil prispevek v avstrijskem strokovnem časopisu *Zeitgeschichte* z naslovom »Izgubljeni v Alpah. O izginotju revolucionarnega socialista Huberta Mayrja in dezerterja iz Wehrmachta Rudolfa Moserja jeseni 1944«. ¹⁴ V svojem prispevku natančno analizira dokumente iz Arhiva Republike Slovenije, ki so bili osnova za primerjalno raziskavo. Identiteto Mayrja in Moserja je ugotovil po primerjavi rojstnih datumov, ki so bili edini nespremenjeni dejavnik v »legendi«, kot se imenuje v obveščevalnih krogih lažni življenjepis, namenjen temu, da v razmerah ilegalnega delovanja ali delovanja na tujem ozemlju prikrije pravo identiteto in obveščevalcem na ta način pomaga preživeti.

Veseli me, da so tudi moje navedbe v članku o Fieldingovi misiji v poročilih Ozne omogočile ugotoviti identiteto oseb, hkrati pa jih bom dopolnila s podatki, ki sem jih zasledila v literaturi. ¹⁵ Objavljen je namreč dnevnik ranjenega in pogrešanega člana Fieldingove misije Charlesa Barkerja, ki je vojno preživel – po mučenju v tržaškem zaporu Coroneo in pobegu iz vojaškega taborišča v Italiji.

Kdo je bil Hubert Mayr?

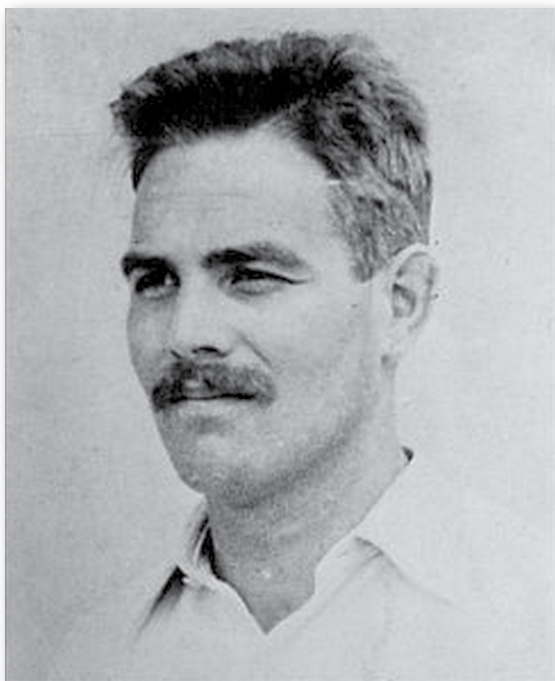
Hubert Mayr alias Jean Gergeau alias Sepp Innerhofer je bil rojen 28. novembra 1913 v Innsbrucku kot sin gozdarja Karla Mayrja in njegove žene Marije Mayr, rojene Ranner. ¹⁶ Mati mu je umrla kmalu po rojstvu in odraščal je pri sorodnikih. Po osnovni šoli, ki jo je zaključil v Baumkirchnu, se je najprej vpisal na šolo v Voldersu, oče, ki je bil globoko veren, pa ga je prepisal na gimnazijo, ki so jo vodili duhovniki pavlinskega reda v Schwartzu. Učiteljem se učenec ni zdel dovolj discipliniran za bodočega duhovnika, kot si je želel oče, zato ga je ponovno prepisal na bolničarsko šolo, ki je delovala pri benediktinskem samostanu v Zirlu. Za nadaljnje izobraževanje so ga poslali v Nemčijo, kjer ga je spremljevalec iz vrst duhovnikov skušal spolno zlorabiti, čemur se je uprl in svoje ogorčenje okronal tudi s kasnejšim izstopom iz katoliške cerkve, kar je izvedel na lokalni policijski postaji. Zanj je to pomenilo tudi, da ni več smel bivati v katoliškem šolskem internatu in v Andermachu, zato se je pridružil podmladku socialistične stranke. Na Tirolsko se je vrnil leta 1931 na očetovo zahtevo. Pridružil se je Socialistični delavski stranki in njenemu paravojaškemu oddelku Republikanska zaščitna zveza, v kateri je postal zelo aktiven. V prostem času je zelo rad plezal v gorah. Zaradi svoje ilegalne dejavnosti je bil maja 1936 zaprt, in ko je prišel iz zapora, ni našel službe, čeprav je končal šolanje za logarja. Zato se je odločil, da gre v tujino, in odšel je v Španijo. Leta 1937 se je

¹⁴ Peter Pirker, »Desaparecidos in den Alpen. Zum Verschwinden des Revolutionären Sozialisten Hubert Mayr und des Wehrmachtdeserteurs Rudolf Moser im Herbst 1944,« v: Thomas Albrich in Ingrid Boehler, ur., *Österreich-Spanien-Latein Amerika. Festschrift für Klaus Eisterer* (Innsbruck: Innsbruck University Press, 2021), 207–28.

¹⁵ Ernest Charles Roland Barker, *Behind Enemy Lines with SOE* (Yorkshire, Philadelphia: Frontline Books, 2021).

¹⁶ *NS-Opfer im Oberen Drautal | Hubert Mayr*, pridobljeno 6. 7. 2022, http://www.aegide.at/de/39/Hubert_Mayr/.

pridružil internacionalnim brigadam v borbi proti generalu Francu in sodeloval v španski državljanski vojni. V Madriguerasu je dobil vojaško izobrazbo in oktobra odšel na fronto z XI. brigado. Tam je zbolel za tifusom, si ponovno dopisoval z očetom, po ozdravitvi in bivanju v vojaškem okrevališču na obali v Benicassimu pa se je spet vrnil na fronto jugozahodno od Barcelone. Aktiven je bil tudi na političnem področju, saj je ustanovil skupino »Avstrijski socialisti v Španiji«. V zadnji ofenzivi pred porazom republikanske armade se je Hubert Mayr boril v specialnem bataljonu 35. divizije. Spet je bil ranjen in že drugič je pristal v bolnišnici. V Španiji se je tudi poročil s soborko Lolo Montes. Septembra 1938 so umaknili internacionalne brigade s fronte, in ko so se drugi prostovoljci iz demokratičnih držav lahko vrnil domov, je bila pot prostovoljcem iz Nemčije in Avstrije zaprta zaradi njihove udeležbe v antifašističnem boju na strani republikancev. Po končnem spopadu s frankisti pri Barceloni in porazu se je umaknil v Francijo, kjer je bil v taborišču blizu St. Cypriena in kasneje v Gursu. O situaciji v njegovi domovini ga je obveščal oče v pismih in tako je izvedel za priključitev Avstrije nemškemu rajhu in za prevlado nacionalsocializma, zato se je odločil, da se ne vrne domov, in se pridružil protifašističnemu boju na drugi fronti. Po napadu Nemčije na Francijo se je priključil francoski armadi in po njenem porazu maja 1940 zbežal v Severno Afriko. Tam je nekaj časa delal na nekem posestvu. Ko je britanska vojska leta 1942 zasedla Severno Afriko, se je Hubert Mayr prostovoljno in kot eden prvih Avstrijcev vključil v britansko tajno vojaško obveščevalno službo Special Operations Executive (SOE), ki ga navaja v svoji zbirki podatkov.¹⁷ Tudi slika je z njegovega službenega kartona.

Priimek: MAYR

Ime: HUBERT

Enota: SOE

Položajna oznaka: poročnik
(Lieutenant)

Številka: 329029

Datum smrti: 1. januar 1945

Spomenik: Cassino Memorial,
Italija, panel 13

¹⁷ SOE, Mayr Hubert, datum podatkov 13. 2. 2007.

Poročnik Hubert Mayr (aka Jean Georgeau, Josef Rimmel) je bil ubit 1. januarja 1945 v akciji blizu Innsbrucka v Avstriji, ko je bil udeleženec operacije Bakersfield. Spomin nanj je ohranjen v Italiji na Cassino Memorialu. Star je bil 32 let.

Dodatni podatki zanj so: rojen 28. novembra 1913, sin Karla in Marije Mayr, alias BANKS, alias GEORGEAU, JEAN, alias RIMMEL, JOSEF. Ubit v akciji pri Innsbrucku, Avstrija (Operacija Bakersfield).¹⁸ Smrt – 1. januar 1945.

V uradnem seznamu žrtev SOE sta v poglavju IV. Nemčija/Avstrija navedena kot žrtvi v operaciji Bakersfield: Mayr, H. M. – ubit v akciji v Innsbrucku 1. januarja 1945, in Heskett Prichard, ubit v akciji v Jugoslaviji 3. decembra 1944.¹⁹

Nameni SIS in SOE v Sloveniji kot delu Jugoslavije

Secret Intelligence Service ali SIS je bila britanska tajna obveščevalna služba, ki je delovala že pred drugo svetovno vojno v tujini, skrita pod Uradom za potne liste, in je imela svojo obveščevalno mrežo agentov – tako imenovano mrežo »Z«, ki je delovala prikrito pod poslovnimi predstavništvi.²⁰ V tridesetih letih 20. stoletja je zbirala obveščevalne podatke o stalinistični Sovjetski zvezi in vzponu nacionalsocializma v Nemčiji, pri čemer jo je bolj skrbel vzpon socializma kot nacizma. Zato je doživela kritiko vojaškega vrha, saj ob izbruhu sovražnosti po napadu Nemčije niso imeli dovolj informacij o nemški vojaški pripravljenosti. Po napadu Nemčije na Francijo leta 1940 in bližnje dežele je SIS doživel še popoln razpad svoje obveščevalne mreže »Z« po zahodni in srednji Evropi, potem ko je nemška varnostna služba zajela dva vodilna obveščevalca, Stevensa in Besta, v Venloju na Nizozemskem novembra 1939.

Ker ni imela nobenega načrta za delovanje med nemško okupacijo, se je aktivnost SIS osredotočala na postaje v nevtralnih državah, denimo v Stockholmu, Lizboni in Bernu, ali v bolj oddaljenih mestih, denimo v Istanbulu ali Tangerju. SIS je imela le malo obveščevalcev na okupiranem ozemlju, pač pa je ustvarila močno mrežo med v Londonu živečimi izseljenimi Čehi, Norvežani, Poljaki, Nizozemci in Francozi ter njihovimi obveščevalnimi službami. V začetku vojne so bili le malo prisotni tudi na Srednjem vzhodu, saj je to področje običajno spadalo pod odgovornost Varnostne službe (Military Intelligence – MIS) in njihove vojaške obveščevalne službe ter lokalnih vojaških poveljnikov.

Julija 1940 je SIS izgubila sekcijo D, direktorat, ki je bil odgovoren za neregularno vojskovanje na zasedenih področjih, ker je Churchill ustanovil novo in popolnoma ločeno organizacijo Special Operations Executive – SOE, katere naloga je bila izvajati sabotaže in subverzivno dejavnost v tistem delu Evrope, ki so ga zasedli Nemci.

18 Operacija Bakersfield je bilo ime za spuščališča za letalske pošiljke, misija SOE na goratem področju zahodno od reke Tilment do Cansilia-Livenza. Gl. Gorazd Bajc, »Misije SOE med italijanskimi partizani v Furlaniji in Karniji,« *Prispevki za novejšo zgodovino* XLV, št. 1 (2005): 122–24.

19 Martin Mace, *Unearthing Churchill's Secret Army. The Official List of SOE Casualties* (Barnsley: Pen and Sword Military, 2012), pogl. IV.

20 Sebastian Ritchie, *Our man in Yugoslavia. The story of a Secret Service Operative* (Frank Cass Publishers, 2004), 41–61, pogl. »The Secret Intelligence Service and Yugoslavia, 1939–43.«

Ena od redkih držav celinske Evrope, v kateri je SIS povečala svojo dejavnost, je bila Jugoslavija. V Beogradu so v poznih tridesetih letih ustanovili urad za kontrolo potnih listov, po Jugoslaviji pa so postavili tudi mrežo konzularnih predstavništev, iz katerih je delovala SIS, med drugim tudi v Splitu. Najpomembnejši konzulat, ki je bil na južni meji tretjega rajha, pa je bil konzulat v Zagrebu, ki je postal v zadnjih mesecih generalni konzulat. V imenu SIS je bil tja imenovan James Millar, Škot, ki je v Cambridgeu študiral moderno jezikoslovje in je prej delal v uradu za kontrolo potnih listov v Berlinu in Københavnu. Z njim so delali še William ali Bill Stuart, Britanec, ki je bil rojen in vzgojen v Jugoslaviji, in nekdanji član mreže »Z« v Pragi John Lloyd Evans. Delovali pa so mnogo širše, predvsem preko nekonzularnih dejavnosti, kot je bila na primer dejavnost British Councila.

V Beogradu in Zagrebu se je odvijalo mnogo špijonažnih in podtalnih dejavnosti, kot je bila na primer ta, da so pridobili Duška Popova, operativca Abwehra, ki je delal kot dvojni agent tudi za MIS. Pomembnejša je bila vpletenost SIS v državni udar 27. marca 1941, ki je s prestola vrgel regenta princa Pavla in je neposredno sprožil napad Nemčije na Jugoslavijo, ker je odstopila od pristopa k trojnemu paktu, podpisanem 25. marca 1941. V Sloveniji je imel Millar pomembne zveze, ki so segle na Koroško v Avstrijo, ki je bila že priključena rajhu.²¹ Po napadu Nemčije na Jugoslavijo so štirje Britanci – konzul Rapp, Evans in predstavnik British Councila ter družbe Shell Oil – padli Nemcem v roke, medtem ko so se ostali utegnili umakniti iz Beograda in Zagreba, med njimi tudi Millar. Predali so se Italijanom, ki so jih bili pripravljene evakuirati kot diplomatsko in spremljevalno osebje preko vichyjske Francije, nevtralne Španije in Portugalske, kjer so končno dosegli britansko ozemlje v Gibraltarju. Sebastian Ritchie v svojem delu, ki pomeni sploh prvi opis dela katerega od operativnih častnikov SIS (njegovega starega očeta Owna Reeda), piše, da po pobegu osebja iz Jugoslavije za njimi ni ostala nobena mreža. Jerca Vodušek Starič in Dušan Biber sta dokazala, da je ostalo v Jugoslaviji in posebno še v Sloveniji kar nekaj britanskih obveščevalnih zvez.²²

Medtem se je na Srednjem vzhodu v Kairu vzpostavila nova oblika dejavnosti SIS, ki je dobila ime Inter Service Liason Department – ISLD. Njena naloga je bila, da bi z zavajajočimi aktivnostmi vezala čim več nemških sil na vzhodno Sredozemlje in s tem olajšala napore Britancev in Američanov, da potisnejo sile osi zahodno od Egipta proti Severni Afriki. Potem ko so aprila 1941 morali zapreti svojo beograjsko izpostavo, se je jugoslovanska operativna sekcija SIS kot ISLD preselila v Kairo, vendar delitve pristojnosti med Londonom in Kairom niso bile strogo definirane. Glavni oficir John Ennals, »pristojen za potne liste« za Jugoslavijo, je ostal v Londonu, James Millar pa je postal šef operativne sekcije v Kairu, kot njegova namestnika pa sta delovala Bill Stuart in Desmond Clarke.

Ker sta medtem v Jugoslaviji nastali dve različni odporiški gibanji, na eni strani četniško, ki je bilo pretežno srbsko in rojalistično in ga je vodil jugoslovanski polkovnik

21 Jerca Vodušek Starič, *Slovenski špijoni in SOE* (Ljubljana: samozal., 2002).

22 Dušan Biber, »Utrinki iz arhiva SOE«, v: Zdenko Čepič, Dušan Nečak in Mirko Stiplovssek, ur., *Mikužev zbornik* (Ljubljana: Oddelek za zgodovino Filozofske fakultete, 1999), 145–54, s posebnim poudarkom na vlogi britanskih obveščevalcev pri državnem udaru v Beogradu 27. 3. 1941.

Draža Mihailović, in na drugi strani partizansko pod vodstvom Josipa Broza Tita, ki je bilo večetnično in se je raztezalo od severnovzhodne Srbije do Bosne, Hrvaške in Slovenije ter je bilo pretežno komunistično pod vodstvom Sovjetom naklonjene KPJ, je to predstavljalo problem za britansko politiko in obveščevalno službo.²³ Britanska politika je bila bolj naklonjena Mihailoviću iz dveh razlogov: prvič je Churchillova vlada verjela, da predstavlja glavno jedro odpora znotraj od sil osi okupiranega ozemlja, in drugič je Britanija aktivno podpirala jugoslovansko vlado v izgnanstvu, ki je prav tako podpirala Mihailoviča, saj je le malo vedela o partizanskem gibanju oziroma ni vedela prav ničesar. Prav tako je veliko dvoma vzbujala njihova privrženost komunizmu. Že januarja 1942 so hoteli poslati radiotelegrafiste v Jugoslavijo, da bi dobili informacije s terena, zato je ISLD stopil v stik z Mihailovićem in drugimi predstavniki jugoslovanske vlade v izgnanstvu. Ob koncu julija 1942 je bil agent kapetan Naumović poslan v štab generala Mihailoviča, od koder je dnevno poročal ISLD o premikih sovražnih sil vzdolž komunikacij, kar je Ennals v pismu britanskemu zunanjemu ministrstvu marca 1943 ocenil kot zelo dobre informacije. Istočasno je SOE poslala britanskega zveznega oficirja k Mihailoviću in jim začela pošiljati manjše količine orožja, denarja in drugih potrebščin.

Kot piše Ritchie, je bilo veliko težje prodrati v severozahodno Jugoslavijo, vendar je do decembra 1942 ISLD zagotovila, da ima vzpostavljene kanale do Slovenije, ki so dovolj dobri, da omogočijo spuščališča za padalce. Marca 1943 so uspešno spravili agenta do majorja Karla Novaka, ki je bil Mihailovićev predstavnik v Sloveniji, in s 23. marcem so se začele radijske zveze, tajno radiooddajno postajo pa so organizirali tudi med glavnim stanom SIS v Londonu in Slovensko zavezo, ustanovljeno leta 1942 v Ljubljani kot predstavnštvom meščanskih strank, zbranih v Slovenskem narodnem odboru, povezanim s SNO v Londonu.

Pravzaprav sta 18. marca 1943 odskočili dve skupini Primorcev padalcev, ena pri četnikih in druga pri partizanih.²⁴ Misija se je imenovala »Equinox« in je bila dvojna misija. Trije slovenski padalci, Miroslav Križmančič, Radoslav Semolič in Nikolaj Sever, so šli k slovenskim partizanom. Drugi trije, Anton Božnar, Vencelj Ferjančič in Bojan Rejc-Kolar, pa k slovenskim četnikom.²⁵ Prava poročila s partizanske strani pa so v SIS, znani tudi po kratici MI6 – Military Intelligence, dobivali od avgusta 1943, ko je na Primorsko in naprej v glavni štab kot padalec prišel poročnik Zdravko Lenščak oziroma z angleškim imenom John Leonard.²⁶ Pošiljal je poročila v angleščini, ki jih je

23 Ritchie, *Our man in Yugoslavia*, 47.

24 Pavle Dobrila, »Prvi stik slovenskih partizanov z vojsko Velike Britanije,« *Prispevki za zgodovino delavskega gibanja* XIII, št. 1-2 (1973): 185–211. Dušan Biber, »Zavezniške in sovjetske misije ter obveščevalne službe v NOB,« *Borec* 43, št. 1-3 (1991): 92, 93. Gl. Dornik Šubelj, *Oddelek za zaščito naroda*, 112–15.

25 Gorazd Bajc, »Pregled britanskih obveščevalnih služb ter njihovih misij, podmisij in operacij med partizani na Primorskem, v Furlaniji in Karniji (1943–1945),« v: *Vojna in mir na Primorskem. Od kapitulacije Italije leta 1943 do Londonskega memoranduma leta 1954* (Koper: Založba Annales, 2005), 153. Samo Kristen, *Meje in misije. Dileme slovensko hrvaške razmejitev v Istri v vojaškem, političnem, diplomatskem in obveščevalnem meteu II. svetovne vojne* (Ljubljana: Društvo 2000, Inštitut za narodnostna vprašanja, 2006), 65.

26 Bajc, »Pregled britanskih obveščevalnih služb,« 154. Misija se je imenovala »Moth«, poslala jo je ISLD. Z Lenščakom je pristal slovenski radiotelegrafist Alojz Sivec. Hkrati je SOE poslala svojo misijo »Livingston I«, v kateri sta bila Slovenca Stanko Simčič in Ivan Božič, kasneje pa se jima je pridružil še Cvetko Šuligoj.

zanje zbirala varnostno-obveščevalna služba VOS pod vodstvom Zdenke Kidrič, ta pa jih je pod psevdonimom Ana v ruščini posredovala tudi sovjetski obveščevalni službi pod oznako Direktor prek Steve Krajačiča.²⁷ Lenščak je svoje delo za SIS opravljal do oktobra 1944, ko je vstopil v partizanske enote in ga je zamenjal Owen Reed.²⁸ Februarja 1945 se je Reed, zelo nezadovoljen nad stanjem in sprejemom pri slovenskih partizanih, vrnil v Bari in nato spet odšel na zadnjo misijo v Hrvaško, kjer je svojo pot v Jugoslaviji tudi začel in jo končal kot prvi konzul v Zagrebu po osvoboditvi maja 1945.²⁹

Kar se tiče ovrednotenja poročil, ki so jih dobivali iz Jugoslavije, so se v Londonu bolj nagibali k precenjevanju Mihailovića, saj so od Slovenske zaveze dobili poročila, ki so bila partizanom zelo nenaklonjena. Hkrati pa je bilo nekaj članov Jugoslovanske sekcije na zelo propartizanskih položajih in so na podlagi prvih dvanajstih mesecev nemške okupacije napisali poročilo »Partizani v Jugoslaviji«, v katerem so navedli, da so partizani tisti, ki izvajajo resnične boje z okupatorji in zato uživajo tudi veliko podporo pri prebivalstvu ter bodo v vojni in po njej igrali pomembno vlogo. Poročilo je nastalo na podlagi poročil tajne signalne obveščevalne naprave ENIGMA, ki je prestrezala nemško korespondenco in iz katere so se tako od nasprotnika prepričali, kdo se v resnici bori v Jugoslaviji in kdo le čaka na konec vojne. Čeprav poročilo ni podpisano, se iz podatka, da ga je pisal nekdo, ki je več let živel v Jugoslaviji, lahko sklepa, da ga je napisal William Stuart.³⁰ Zato se je SIS odločila, da pošlje svoje agente k partizanom in začne za to nalogo iskati levo usmerjene stike v Jugoslaviji. Stuarta so poslali v Severno Ameriko z nalogo, da rekrutira kandidate med mnogimi komunisti jugoslovanskega porekla, ki so emigrirali v Kanado v tridesetih letih, Kanadčani jugoslovanskega porekla pa so že služili v britanskih oboroženih silah in so jih opogumljali, da se pridružijo ISLD. Nekaj primernih so našli tudi med 25 evropskimi Judi, ki so jih rekrutirali v Kairu s pomočjo sionistične organizacije Judovska organizacija za Palestino.

Odločili so se poslati relativno starejše oficirje v Titov glavni štab in septembra 1943 je prišel tja brigadir Fitzroy Maclean. Decembra 1943 so zavezniki priznali partizane in od februarja 1944 so dobivali večjo pomoč tudi od Britancev.³¹ Istočasno so se odločili odmakniti od Mihailovića zaradi njegovega sprejemanja finančnih sredstev od Nemcev in očitne kolaboracije s sovražnikovimi silami. Sprememba britanske strategije se je zgodila z Macleanovo misijo, imenovano MACMIS, ki je bila zelo pomembna. V njej so bili Bill Deakin, Bill Stuart in Basil Davidson. Naloga obveščevalnih misij je bila, da s svojimi ugotovitvami s terena omogočajo britanski politiki odločanje, kjer pa so se kratkoročni in dolgoročni cilji zelo razlikovali.

27 Dornik Šubelj, *Ozna in prevzem oblasti*, 19, 20.

28 Ritchie, *Our man in Yugoslavia*, 138–52.

29 Ibidem, 153–70, pogl. »The Last Battle«.

30 William Stuart je padel v ofenzivi na Sutjeski junija 1943.

31 *SOE, Operations in the Balkans. A Guide to the Records in the Public Record Office*, 8. *Yugoslavia* (Public Record Office Publications), 32–38, pogl. 8.1. Mihailovic and organized resistance; 8.2 Tito, the Partisans and MACMIS; 8.3. The Yugoslav files.

Misija Clowder v Sloveniji

Namen misije Clowder, ki jo je vodil Peter Wilkinson z dovoljenjem Tita kot vrhovnega komandanta partizanskih vojaških sil, je bil, da prodre v Avstrijo, dvigne tam osvobodilno gibanje in s tem Avstriji kot državni entiteti zagotovi obstoj tudi po vojni. Za misijo se je Wilkinson odločil ob obisku izpostave SOE v Kairu poleti 1943, kjer je izvedel, da ima jugoslovansko partizansko gibanje zveze z avstrijskimi odporniškimi skupinami, ki naj bi delovale na Štajerskem in Koroškem.³² Kot je sam opisal v spominih, se mu je na prvi pogled zazdelo, da je na ta način našel zadnja vrata v Srednjo Evropo, ki jih je iskal zadnji dve leti. Morda je ta optimizem temeljil tudi na informacijah, ki jih je dobil od vodje jugoslovanske sekcije Jamesa Klugmana, za katerega so kasneje ugotovili, da je član britanske komunistične partije, ki je domnevno vohunil za Sovjetsko zvezo. Za to nalogo, ki se je izkazala za mnogo težjo, kot je sprva domneval, saj v Avstriji tako rekoč ni bilo odporniškega gibanja, je izbral majorja Alfgarja Hesqueta-Pritcharda, s katerim sta se z letalom dakota spustila blizu Titovega vrhovnega štaba v Bosni 14. decembra 1943.³³ Po odobritvi sta pot nadaljevala čez Otočec, kjer ju je do Slovenije pospremil Franc Miklavčič - Florjan, ki je naslednje tri mesece in pol deloval kot Wilkinsonov osebni prevajalec in zvezni oficir. Ker je misijo spremljal tudi tretji odsek Ozne za Slovenijo, lahko iz teh poročil natančno vidimo, kako se je gibala. V Slovenijo so prišli 24. decembra 1943, skupaj z Wilkinsonom in majorjem RAF-a Cahusacom Alfgarjem je bil v misiji tudi starejši vodnik britanske vojske Huges George. Iz Otočca so čez Gorski kotar, Brinj in Delnice potovali do Broda na Kolpi. Ko so prišli v Slovenijo, so se za nekaj dni nastanili v Črmošnjicah v prostorih oficirske šole. Tam so se pogovarjali s takratnim poveljnikom glavnega štaba NOV in POS generalmajorjem Stanetom Rozmanom in političnim komisarjem Borisom Kraigherjem. Iz poznejših podatkov in Wilkinsonovih izjav so ugotovili, da se njegova organizacija imenuje No. 1 Special Force in da je konspirativna oznaka te misije Clowder. Ugotovili so, da podpolkovnik Wilkinson vodi štab te organizacije v Bariju in da pripada Inteligence Servicu, oddelku za Srednjo Evropo. Devetega januarja 1944 sta Wilkinson in Cahusac odšla na pot v IX. korpus, spremljali pa so ju zvezni oficir glavnega štaba Jože Ravnikar - Gregor, Franc Miklavčič kot tolmač in dva kurirja. Telegrafist je vzdrževal stike z Monopolijem pri Bariju, kjer je bila baza operacije Clowder.³⁴

Wilkinson se je po neuspelem poskusu iskanja poti na Koroško vrnil v London čez Hrvaško, kjer je s Krbavskega polja poletel do Barija in od tam v London. Cahusac je ostal pri štabu IX. korpusa do maja 1944, ko se mu je pridružil major SOE Charles H. Villiers - Buxton. Z njim je odšel v četrto operativno cono NOV in POS, kjer je organiziral sedež misije na kmetiji Plesnik v Logarski dolini. Ta sedež je izdal eden od njegovih dveh spremljevalcev, Avstrijec Black, kar je pri partizanskem vodstvu

32 Peter Wilkinson, *Foreign Fields: The Story of an SOE Operative* (London: I. B. Taurus, 1997), 198–206.

33 Ritchie, *Our man in Yugoslavia*, 111–14.

34 Dornik Šubelj, *Oddelek za zaščito naroda*, 110–12.

povzročilo veliko nezaupanje v vso britansko misijo. Villiers se je po poškodbi vrnil v bazo v Italijo in napisal dolgo poročilo, v katerem je priporočil, da britanska politika podpre avstrijsko osvobodilno fronto.³⁵ Cahusac je šel oktobra 1944 z bataljonom na Svinško planino. V podrobnosti delovanja misije Clowder, ki se je izkazala za neuspešno, se v tem članku ne bom spuščala, saj je v literaturi že precej dobro obdelana, kot tudi usoda Alfgarja Hesqeta-Pricharda, partizanom znanega kot Cahusac, ki ga je 3. decembra 1944 po naročilu nadrejenih ubil njegov osebni spremljevalec in prijatelj major Jože Ulčar - Mirko. O tem je na dokumentih temelječo študijo objavil Marjan Linasi.³⁶ Misijo Clowder so vodili iz glavnega štaba SOE v Londonu in je bila operativno popolnoma neodvisna od glavne misije SOE v Jugoslaviji, ki jo je vodil Fitzroy Maclean.

Fieldingova misija Clowder in misija SOE Ballonett Violet

Ko so po prvem Wilkinsonovem obisku v bazi ugotovili, da obstajajo težave pri prečkanju meje in dosegu Avstrije s slovenskega partizanskega območja, so se odločili, da pošljejo drugo misijo na področje Furlanije in Karnijskih Alp, kjer so delovali italijanski partizani v formacijah Osoppo, ki so bile sestavljene iz prostovoljcev liberalne, socialistične in katoliške usmeritve, in Garibaldi, ki so bile enote pod vodstvom italijanske KP. Tu je med drugimi misijami deloval tudi major Georg Fielding in v njegovi misiji Hubert Mayr.

Kakor piše v svojih spominih Peter Wilkinson, so z italijanskega območja načrtovali podobni operaciji, kot je bila operacija Clowder, ki je potekala v Sloveniji. Sodelovanje z meščanskim gibanjem odpora, ki so ga predstavljali osoppovci, se je zdelo lažje in manj prepleteno s politiko, kakor je bilo pri slovenskih partizanih.³⁷ Na drugi strani je bila pomanjkljivost, da na Vzhodnem Tirolskem ni bilo nobene italijanske etnične skupnosti, ki bi jo lahko vzporejali s Slovenci na avstrijskem Koroškem, ki so imeli že zelo dolgo zgodovino boja za nacionalne pravice.

Prvo misijo je vodil Manfred Czernin, po njegovem umiku pa jo je prevzel Georg Fielding. Druga misija, ki se niti ni začela, pa bi bila Treichlova. Čeprav so kljub naporom dobili le šest prostovoljnih rekrutov za aktivnosti SOE izmed tisočev zajetih Avstrijcev v Severni Afriki, si je Wilkinson največ obetal od Wolfanga Treichla, mlajšega oficirja nemške vojske, zajetega v Severni Afriki, ki se je prostovoljno javil za sodelovanje z zavezniki in uspešno prestal usposabljanje za sodelavca SOE. S padalom naj bi ga oktobra 1944 spustili na področje Forni Avoltri, od koder naj bi s pomočjo Fieldinga in Czernina prodrli do Salzburga in tam dvignil upor. Žal se je ta načrt izjalovil. Treichel in trije drugi Avstrijci so padli Nemcem v roke. Treichel je bil takoj ubit, njegov spremljevalec Huber je pobežnil in se mu je uspelo priključiti britanski misiji

35 Biber, »Utrinki«, 152, 153.

36 Dornik Šubelj, *Ozna in prevzem oblasti*, 39, op. 51.

37 Wilkinson, *Foreign Fields*, 207, pogl. »The End of Clowder.«

čez nekaj dni, medtem ko sta bila ostala dva Avstrijca Priestley in Dale zajeta, predana Gestapu, vendar sta vojno preživelata.

Manfredova misija, ki je bila prva misija SOE med italijanskimi partizani v Julijski krajini in Furlaniji (misija »Balloonet« ali »Ballonet Violet« in »Lux«), je prispela 14. junija 1944. Vodil jo je Manfred Czernin (»Manfred Beckett«), pravili so mu kar Manfred ali Manfredi, tudi Beckett. Z njim se je spustil radijski operater Piero Cantoni iz Bologne.³⁸ Grof Manfred Beckett Czernin se je rodil v Nemčiji leta 1913. Njegov oče je bil avstrijski diplomat, njegova mati pa je bila hči barona Grinthorpa. Par se je ločil leta 1914 in Czernin je šel s svojo mamo v Rim. Leta 1935 se je pridružil RAF-u pod imenom Beckett. Ob izbruhu sovražnosti je bil vpoklican iz rezerve in je med svojim službovanjem sestrelil več kot ducat nemških letal, njega pa je sestrelil nemški letalski as Adolf Galland nad Wattishamom v Norfolku. SOE se je priključil leta 1943, saj je tekoče govoril italijansko in francosko. Po osemme-sečnem urjenju je pristal s padalom v Severni Italiji blizu avstrijske meje.³⁹ Njegova naloga je bila, da prečka 40 kilometrov oddaljeno avstrijsko-italijansko mejo in pogleda, ali se od tam da prodreti v Avstrijo.

Patrick Martin Smith, imenovan tudi Pat, in z njim radijski operater narednik E. C. R. Barker ter major Smalwood so prispeli s padalom 18. julija 1944.⁴⁰ Njihova misija se je imenovala »Aunsby«. Naloga je bila poskrbeti za varne hiše v Avstriji, pri čemer se je Czernin oprl na avstrijskega vodiča Georga Dereattija alias Vienno. Barker pa je z njim vzdrževal zveze. Czernin je organiziral le nekaj poti, v Avstrijo pa mu ni uspelo prodreti. Peter Wilkinson je ocenil, da je bila v poznem poletju 1944 operacija Manfreda Czernina v Severni Italiji videti bolj obetavno kot Alfgarjevo in Charlesovo delo v Sloveniji.⁴¹ Ne glede na vse napore pa že ob koncu poletja 1944 v Avstriji ni bilo videti nobenih znakov odpora, ki bi ga lahko podprli, in zaradi pomanjkanja primernih agentov in tudi težav z vzpostavitvijo letalskih pošilk orožja in opreme je vse kazalo, da bo treba osebe umakniti. Ko sta bila tako Barker kot Smalwood zajeta, je bil Smalwood ranjen, Barker pa je, namesto da bi zbežal, ostal ob svojem častniku in oba so zajeli Nemci ter ju prepeljali v zapor Coroneo v Trstu. Vojno sta preživelata in objavljeni spomini Barkerja nam pričajo o kurirskih poteh v Avstrijo, ki jih je uspelo najti Georgu Dereattiju, kjer je spremljal Huberta Mayrja.

V Wilkinsonovih spominih je Mayr omenjen kot Gorgeau in njegova naloga naj bi bila, da kot Czerninov prvotni kurir prečka mejo z Avstrijo. Potem ko so z njim izgubili stik, se je Czernin 29. oktobra 1944 vrnil v bazo v Bari in predal poveljevanje misije Fieldingu. V novembru je Fielding štirikrat poskušal najti prehod v Avstrijo, da bi stopil v stik s Hubertom Mayrjem alias Gorgeaujem, s katerim so izgubili stike oktobra, a je moral odnehati zaradi slabega vremena.⁴²

38 Bajc, »Pregled misij«, 159. Obstaja več variant priimka radijskega operaterja, med drugimi tudi Gatoni.

39 Barker, *Behind Enemy Lines*, pogl. Dramatic Personae Squadrom leader Count Manfred Beckett Czernin, DSO, MC, DFC.

40 Patrick Martin Smith, *Widerstand vom Himmel, Österreichische Einsätze des Britischen Geheimdienst SOE 1944* (Wien: Czernin, 2004).

41 Wilkinson, *Foreign Fields*, 207, pogl. »The End of Clouder.«

42 Ibid., 209.

Misijo »Rudolf«, kot je bilo tajno ime Geoga Fieldinga, so poslali v Italijo avgusta 1944.⁴³ Major George Fielding je bil rojen julija 1915, nekaj tednov preden je bil njegov oče ubit pri Galipoliju. Študiral je nemščino na Univerzi v Freiburgu in se pridružil tretjemu polku kraljevskih huzarjev kot preskrbovalni oficir. Poslali so ga na Kreto, in ko je ta padla, je Fielding zbežal s skupino ranjencev, ki jih je rešila kraljeva mornarica. Ponovno se je pridružil svoji enoti v puščavi in se prostovoljno javil za SOE. Tekoče znanje nemščine ga je odlikovalo kot primerne kandidata za nalogo. Njegova naloga je bila, da prodre na avstrijsko ozemlje Vzhodne Tirolske in Koroške ter opogumlja partizane za izvajanje sabotaž vzdolž komunikacij ter s tem prekine stike med Nemčijo in Italijo.

V noči z 12. na 13. avgust 1944 so ga odvrgli v Furlaniji skupaj z majorjem Billom Smalwoodom, drugim poročnikom Hubertom Mayrjem alias Georgeaujem in dvajsetletnim radiooperaterjem Arthurjem Buttloom.⁴⁴ Njihova baza je bil kraj Forni Avoltri. Septembra 1944 je bil razpored osebja SOE tak, da so bili major Fielding, major Smalwood in kapetan Buttle v Forni Avoltri in so iskali poti v Avstrijo. Kapetan Patrick Martin Smith in vodnik Baker sta bila v Timau ali Forni Avoltri z isto nalogo. Poročnik Kaminski je poučeval garibaldinske partizane tehnike sabotaže. Vodja major Czernin in njegov radiotelegrafist Bruzzone pa sta ostala v Tramonteju in tam vodila šolo za kurirje, ki so prečkali mejo.

Druga naloga misije Ballonet je bila vzpostavitev zveze z lokalnimi partizani, predvsem z enotami garibaldincev, in nudenje pomoči pri sabotažnih in drugih aktivnostih. Na tem območju sta delovali tudi ameriški misiji OSS (Office of Strategic Service), katerih naloga je bila urediti spuščanje potrebščin – orožja in opreme za partizane v zameno zato, da so jih partizanske enote ščitile. Stike z njimi je vzdrževal Fielding pod tajnim imenom Rudolf, šifra Force 133, kasneje Force 266 oziroma Force 399 pa je bila oznaka za štab SOE v Kairu. Zaradi uspešnih napadov partizanov na komunikacije so Nemci skupaj s Kozaki izvedli protinapad in popolnoma uničili sedež misije. Pri tem sta bila major Smalwood in vodnik Barker ujeta, ostalim se je uspelo umakniti. Fielding je prosil Wilkinsona za dovoljenje, da se umaknejo iz Italije, vendar je moral ostati še šest tednov, kajti 17. novembra so poslali novega radiooperaterja Brennerja, ki naj bi stopil v stik s Hubertom Mayrjem alias Giorgeaujem. Ker so Nemci za Fieldingovo glavo razpisali nagrado 800.000 lir in začeli 27. novembra novo ofenzivo, so Fieldingu ukazali, naj se z vso ekipo umakne čez Slovenijo. S Patrickom Smithom in spremstvom so se podali na pot do slovenskih partizanov, nekaj članov pa je še ostalo. Pri umiku je bil lažje ranjen in po uspešni evakuaciji v Italijo 27. decembra je bil Fielding odlikovan za hrabrost.

Natančneje podatke o evakuaciji Fieldinga in Martina Smitha sem na podlagi podatkov iz arhiva Ozne navedla že v svojem prispevku, tu jih podajam le v skrajšani obliki.⁴⁵ Podatki o njem so v seznamu pripadnikov britanskih misij pri slovenskih

43 Gorazd Bajc, *Iz nevidnega na plan* (Koper: Knjižnica Annales, 2002), 122, pogl. SOE, Misija »Rudolf« (Fielding).

44 Barker, *Behind Enemy Lines*, pogl. »Ballonet Violet Mission.«

45 Dornik Šubelj, »Fieldingova misija v zapisih OZNE,« 89, 90.

partizanih, kjer je opisan kot Fielding George, major angleške vojske, šef misije pri italijanskih partizanih, ki je bil po IX. korpusu poslan v slovenski glavni štab. Drugič je naveden kot Rudolf, major italijanske vojske pri misiji med italijanskimi partizani. Obsežnejši podatki o njem so v drugem poročilu, ki navaja, da je Fielding George / Patvinko/, major angleške vojske in šef angleške vojne misije pri italijanskih partizanih v Severni Italiji, prek IX. korpusa prišel decembra 1944. V Bari je odletel 27. decembra 1944. S svojo skupino je pripadal angleški skupini za pošiljanje agentov v Srednjo Evropo /Nr. 1 Special Force/, s konspirativnim imenom CLOWDER.⁴⁶ V Furlanijo je bil spuščen 12. avgusta 1944. Njegova skupina je prišla v Slovenijo 11. decembra 1944, v njej so bili še poročnik Martin Smith, poročnik Martin Charles, vodnik Buttle in ameriški poročnik Lukitsch. 20. decembra 1944 so prišli v Črnomelj in istega dne v Geršiče, 27. decembra pa so se vsi skupaj evakuirali v Bari. V skupini za odhod sta bila poleg poročnika Lukischa še dva Američana, letalca Ensley Artur in poročnik Ingram Eldino.

Odnos partizanov do Fieldinga in drugih članov misije v Črnomlju je bil predmet razgovora med Josipom Vidmarjem kot predsednikom izvršnega odbora Osvobodilne fronte in polkovnikom Petrom N. Moorom, šefom vseh britanskih misij v Sloveniji, ki se je odvijal 18. januarja 1945 v Črnomlju pri Korenovih. Zapisnik pogovora je naredil major Bor, to je dr. Martin Briški, ki je bil zvezni oficir pri glavnem štabu NOV in POS. Fielding se je namreč pritožil nad slabim odnosom do članov misije, saj mu komandant mesta Črnomlja ni dovolil telefonirati na misijo in tako ni prišel v stik s svojimi predpostavljanimi. Čutil se je nadzorovanega, kar je Vidmar zagovarjal z mladostjo in neizkušenostjo partizanske obveščevalne službe, Moore pa je poudarjal razliko v odnosu do sovjetske in britanske misije, ki je prej ni bilo. Očitno je bil vzrok za slabši odnos tudi nedavno zaslišanje članov njegove misije (v mesecu novembru), za kar niti Fielding niti Moore seveda nista vedela.

Hubert Mayr kot član misije SOE v zapisih Georga Dereattija

Ker sem v svojem prvem zapisu o Fieldingovi misiji navedla, kaj je o svojem delu in poti v Avstrijo povedal Hubert Mayr – takrat pod imenom Georg Charles Panks,⁴⁷ je zanimivo primerjati to izjavo s spomini Charlesa Barkerja, radiotelegrafista skupine, oziroma z dodatkom k spominom Bakerja z naslovom: Izvlečki iz misije CLOWDER v Forni Avoltri in okoli nje od junija do novembra 1944.⁴⁸ V uvodu piše, da so po padcu Monte Cassina spomladi 1944 zavezniške armade napredovale proti gotski liniji.

⁴⁶ Tu moram popraviti svojo napako, saj sem v pripombi 24 napisala, da ta navedba ni točna, ker je Clowder bilo ime Wilkinsonove misije. Seveda je točna, a tedaj nisem vedela, da sta bili misiji dve: Clowder 1 in Clowder 2, ena iz Slovenije, druga iz Italije, obe pa usmerjeni v dvig odporniškega gibanja v Avstriji, vendar iz različnih smeri.

⁴⁷ Dornik Šubelj, »Fieldingova misija v zapisih OZNE«, 85, 86.

⁴⁸ Baker, *Behind the Enemy Lines*, dodatek »Extract from the CLOWDER mission around Forni Avoltri, June–November 1944. Unpublished paper by Alan Ogden and Martin Fielding, 2012 (rev. 2014, 2017, 2020).«

Partizanske aktivnosti so bile videti kot pomembne za prekinitev nemških komunikacij in za to, da se sovražnika odvrne od glavne fronte, katere cilj je bil uničiti nemško armado v Italiji, ki je hotela doseči Dunaj pred Rusi in okupirati področje Vidma, ki si ga je lastila Jugoslavija. Ker je general Raffaele Cadorna, ki je poveljeval Korpusu prostovoljcev svobode (Corpo volontari della liberta, CVL), poročal, da je med italijanskimi partizani najmočnejša komunistična usmeritev odpora (garibaldinske enote), je to vzbudilo skrb med zavezniki. Bali so se, da tudi Italija drvi k povojni nestabilnosti tako kot Grčija in Jugoslavija. Zato je SOE okrepila svoje misije v Italiji in bolj podprla enote osoppovcev, to je nekomunistične partizane, ki so delovali samo v Furlaniji in na nekateri območjih Julijske krajine. Prva je na to področje prispela misija majorja Czernina.

Ko so se pripravljali na sprejem druge misije, imenovane Aunsby, so se odločili, da Nemce zavedejo z lažnimi signali in tako omogočijo pravim padalcem, da jih sprejmejo osoppovci. Pripeljali so jih v njihov glavni štab, ki je bil v gradu Ceconi iz 19. stoletja v Pielungi v Furlaniji. Misijo sta sestavljala major Pat Martin Smith in njegov radiooperater Charles Baker, ki sta bila odvržena v noči na 18. julij. Naloga Martina Smitha je bila, da deluje kot pomočnik Czerninu, dokler ne pride čez mejo prva skupina in prevzame skrb za pot, medtem ko se bo Czernin vrnil v Bari na poročanje. Skoraj takoj ob pristanku so jih napadle močne nemške sile in med begom sta oba oficirja izgubila večino osebne opreme in tudi naprav, grad pa je bil popolnoma uničen.

Teden dni kasneje so se preselili v Tramonte di Sopra ob vznožju Monte Rossa, pristajališče pa je bilo približno 50 milj naprej po cesti od meje. Kmalu so jih Nemci ponovno napadli, misija je bila nastanjena v Casiago in spet so morali zbežati pred premočnim nemškim odzivom, tako da so tri dni hodili čez Monte Rosso.

Czerninova glavna naloga je bila prečiti italijansko-avstrijsko mejo, oddaljeno 40 kilometrov, in pogledati, ali se da prodreti v Avstrijo. Idejo, da bi uporabili Karnijske Alpe kot izhodišče za avstrijsko misijo, sta na srečanju sprejela Peter Wilkinson in Gerry Holdsworth kot dopolnilo podobnega načrta, ki ga je Wilkinson že izvajal v Sloveniji.

Czernin je najprej vzpostavil dve liniji čez mejo s pomočjo avstrijskega vodiča Geoga Dereattija alias Vienne in identificiral druge varne prehode, kar je bil glavni korak naprej za uresničitev prodora v Avstrijo. Nato je prosil lokalne partizanske poveljnike, naj mu pošljejo avstrijske dezertarje ali zapornike, po pregledu pa jih je šest izbral za delo v misiji.

Dvanajstega avgusta je prišla dodatna misija, ki ji je poveljeval major George Fielding s tajnim imenom Rudolf. Pristala je s padali na Czerninov teren in v njej je bil tudi Avstrijec, ki so ga urili v SOE, drugi poročnik Hubert Mayr alias Georgeau, ki naj bi ga Czernin poslal čez mejo v Avstrijo, in skupina treh Avstrijcev pod vodstvom poročnika Kaminskega. Odločeno je bilo, da bo Fielding lahko deloval na avstrijski meji s skupino dvajsetih partizanov iz svoje baze Forni Avoltri v Italiji, medtem ko bodo Kaminski in njegova ekipa izvajali sabotaže na železniškem sistemu. Poročnik Mayr je bil edini član misije, ki ni nosil uniforme.

Huberta Mayrja je Czernin 18. avgusta 1944 poslal čez mejo s pomočjo kurirja Geoga Dereattija, vrnil pa se je deset dni kasneje z novico, da so Avstrijci, ki jih je srečal v Wetzmannu, vsi »apatični, manjka jim patriotičnega duha in zelo so prestrašeni zaradi nacističnega stroja«. Ne glede na to je ponovno prečkal mejo v Avstrijo in deset dni kasneje, ko se je ponovno srečal s Czerninovim glavnim vodičem Dereattijem, je zgodaj oktobra srečal skupino avstrijskih oficirjev v Beljaku, ki so mu povedali, da bi radi prebežali k zaveznikom. Kasneje istega meseca je Dereatti šel nazaj, da bi se pridružil Mayrju in pripravil varne hiše v Zell am Seeju in v Salzburgu. Oba sta januarja izginila v zgornji Dravski dolini in ju niso več videli.⁴⁹ Ker so v dodatku knjige opisane te poti, jih bom na kratko povzela.⁵⁰ Naveden je dnevnik sedmih potovanj Dereattija in Mayrja v Avstrijo. Imena obiskovalcev so zašifrirana, zato je na koncu tudi ključ za prepoznavo oseb, ki pa je zgolj opisovalen. Navedbe iz ključa so vključene v opis poti v oklepaju.

Namen prvega potovanja je bil določiti pot in pridobiti varna bivališča. Opravila sta pot: Timau–Pal Piccolo–Polenick–Mauthern–Wetzman–Oberdrauburg–Nikolsdorf in nazaj. Prvi kontakt so imeli pri sorodnikih A2 (Josef, uradnik v Unterpirkachu, Ottov svak, morda kmeta v Pirkachu?, a ime je neznano). Stik je bil v Nikolsdorfu. Takoj po srečanju so Dereattija aretirali žandarji, češ da dela za partizane iz Italije. Dereatti je kot kritje navedel, da je Italijan, saj je imel osebno izkaznico iz Italije. Dejal je, da je pobegnil italijanskim »banditom«. Takoj so ga peljali v Lienz na prisilno delo. Po dvajsetih dneh je pobegnil, se vrnil v Wetzman in tam poročal.

Namen drugega potovanja je bil stik z A3 (dr. Kirschbaumerjem v Ausservillgratnu), ki ga je Dereatti poznal od prej. Smer je bila ista kot pri prvem potovanju, le da je iz Wetzmanna šel še do Bannberga. V Bannbergu ga je zajela policija, zato se je vrnil v Wetzmann. Na poročanje je prišel julija.

Namen tretjega potovanja je bil pomiriti Mayrja in priti v stik z A3 (dr. Kirschbaumerjem). Smer je bila enaka kot prej. Mayr je ostal v Wetzmannu pri sorodniku A2. Nikolsdorf je bil kompromitiran (gl. prvo potovanje). Dereatti je prišel do Villgratna in srečal A3 (dr. Kirschbaumerja), ki je povedal, da je pripravljen zagotoviti može, če bo orožje dostavljeno. Sporazumeli so se, da bo Mayr prišel in pomagal, če pa bi bil A3 odsoten, bo Mayr stopil v stik z B3 (Rudolf alias Henry, bivši vojak nemške vojske – očitno Rudolf Moser – op. avtorice). Dereatti se je vrnil v Wetzmann sredi avgusta in pripeljal Mayrja na poročanje.

Namen četrtega potovanja je bil predati Mayrja A3 (dr. Kirschbaumerju) in pokazati novemu vodiču B4 (Otto, enooki dezertar Luftwaffe – Stefan Hassler?) smer poti. V komentarju je napisal, da sta se B4 in Mayr uspešno spoznala in da Mayr nadaljuje svojo pot v Villgraten sam, medtem ko se je B4 vrnil v Wetzmann s sporočilom od Mayrja. Dereatti se je vrnil v bazo v začetku septembra.

Peto potovanje je bilo namenjeno predaji sporočila Mayrju in predstavitvi poti novemu vodiču. Smer poti je potekala iz Forni Avoltra čez sedlo Giramondo do

49 Barker, *Behind Enemy Lines*, pogl. »Major George Fielding, DSO.«

50 Ibid., pogl. »Dereatti's Cross Border Journeys.«

Birnbauma. Dereatti je vzel B2 (Ottovega brata) in B3 (Rudolfa - Henryja) in ju pospremil do Villgratna. B3 je ostal z Mayrjem. B2 se je vrnil sam. Dereatti se je vrnil sredi septembra.

Namen šestega potovanja je bil zbrati sporočila od Mayrja, pokazati B2 (Ottu) pot do Wetzmana čez sedlo Giramondo in stopiti v stik s skupino avstrijskih oficirjev v Beljaku, ki so se želeli pridružiti zaveznikom. Potovanje se je začelo v začetku oktobra. Pot je vodila čez sedlo Giramondo do Wetzmana. B2 (brat Stefana Hasslerja) je šel v Dellach v Dravski dolini obiskat družino. Dereatti je poslal kurirja B1 (Finni, 25-letna kuharica, vnukinja A1 – Josefa) v Beljak, medtem ko je sam potoval v Villgraten, da bi stopil v stik z Mayrjem in A3 (dr. Kirschbaumom). Ob stiku 6. oktobra je Mayr izjavil, da ni bilo nobene dostave orožja in da se bo moral premakniti, če ne bo prispelo v desetih dneh, saj mu sicer ne bodo več zaupali. Dereatti je sklepal, da je Mayr prezgodaj obljubljal orožje in da se prepočasi premika. Predstavniki avstrijskih oficirjev so stopili v stik z njim v Beljaku in mu rekli, da so se mu pripravljene pridružiti, če bodo dobili podporo. Dereatti se je vrnil z Mayrjevim odgovorom in z informacijo o skupini oficirjev v Beljaku. Ko je prišel v Wetzmann je našel B4 (Stefana Hasslerja) s prestreljeno roko. Dereatti in B4 sta se vrnila v Forni Avoltri.

Namen sedmega potovanja je bil stopiti v stik z Mayrjem in odkriti varne hiše v Zell am Seeju in Salzburgu ter raziskati možnosti, da bi britanski oficir (v uniformi) delal na področju Salzburga. (To se mu je zdelo mogoče). Pot se je začela oktobra. Prav tako je upal, da bo pridobil kurirje.

Zapis, ki dopolnjuje spomine Charlesa Barkerja, je hkrati potrdilo o identiteti Huberta Mayrja.⁵¹

Iz zaslišanja, ki ga je izvedla Ozna za IX. korpus po aretaciji Georga Dereattija in ki obsega kar osem strani, bom navedla le tiste podatke, ki govorijo o identiteti Huberta Mayrja in njunem skupnem delu, razvidnem iz njegove izjave.⁵² Zaslihanje je potekalo 23. decembra 1944, potem ko se je konec novembra v iskanju svojega angleškega oficirja pridružil skupini partizanov pri Področici. Peljali so ga naprej do Cerkna, kjer so ga nameravali transportirati na Kras do Tržaške brigade, a ga je zaradi svojevoljnega odmika od brigade aretirala partizanska patrolja, saj ni imel nobenih dokumentov.

Na zaslišanju je povedal svoje rojstne podatke. Rojen je bil 24. aprila 1898 v Vollanigu⁵³ pri Beljaku očetu Izidorju in materi Mariji Mayr. Po poklicu je bil pek in je delal po mnogih pekarnah v Nemčiji, kjer je tudi končal šolanje, kasneje pa v Avstriji in Italiji. Zaradi gospodarske krize in rastoče brezposelnosti se je leta 1936 ustalil v Italiji v Tolmezzu in kasneje v Cemonu pri Benetkah vse do leta 1944. Ukvarjal se je tudi

51 Usoda Charlesa Barkerja je razvidna iz uvodnega in zaključnega poročila. Potem ko je bil kot član misije zajet s Smalwoodom, sta bila oba zaprta v zaporu Coroneo v Trstu. Po mučenju na zaslišanjih je bil odpeljan v vojaško taborišče Stallag XVII A v Budimpešti, od koder je pobegnil čez ozemlje pod nadzorom Rusov. Po vojni je ostal v vojski, bil odlikovan, postal major in se udeleževal bojev od vojne v Palestini dalje. Leta 1953 je kot poveljnik 22. regimenta SAS tragično umrl v helikopterski nesreči na Malaji, kjer je tudi pokopan.

52 S IAS 1931, t. e. 688, 301-5 OZNA za Slovenijo, II. odsek, mapa I., zapisniki zaslišanj A-F, mf A 452029 – A 452036.

53 V seznamu žrtev *NS-Opfer im Oberen Drautal | Georg Dereatti*, pridobljeno 7. 7. 2022, <http://www.aegide.at/de/33/Opfer/>, ki uporablja kot enega od virov tudi ta zapisnik zaslišanj, a ga korigira z novejšimi podatki, je kraj rojstva Unterwollanig, opozarja pa tudi, da mu v virih SOE kot kraj rojstva pripisujejo kraj Villgratental, kar je napačno.

s tihotapstvom med Italijo, Nemčijo in Avstrijo, kar je kasneje koristno uporabil, saj je poznal mnoge skrite poti in prehode. Ker so ga Nemci hoteli uporabiti za tolmača, se je vpoklicu izognil tako, da se je pridružil partizanom, najprej konec januarja 1944 bataljonu Osoppo in maja brigadi Garibaldi. Konec junija so ga dodelili angleški misiji, in sicer majorju Manfredu (Czerniniju). Od njega je dobil nalogo, da v bližini Lienza organizira oskrbovališča, ki bi bila varna pred Nemci. Za to so mu obljubili nagrado 50 drm za vsako osebo, ki jo bo peljal čez mejo. Dobil je legitimacijo na ime Josef Mayr ter 1000 drm in 10.000 lir. V nadaljevanju opisuje svojo prvo pot, ki je bila uspešna do Nikelsdorfa, kjer je bil prvič aretiran. Žandarji so mu odvzeli denar in ga odpeljali na Gestapo v Lienz. Pobegnil je med opravljanjem dela kot zapornik in se vrnil v štab 22. julija 1944. Nato je drugič odšel na pot do Gornjega Dravograda in preskrbel prenočišča. Tu je spoznal tudi dr. Kirschbaumerja, ki naj bi bil rezervni avstrijski major, pred vojno poveljnik tirolskih strelcev.

Ob vrnitvi mu je major Manfredi predstavil poročnika Josefa (Huberta Mayrja, op. avt.), kar naj bi bilo njegovo ilegalno ime, medtem ko se priimka Dereatti naj ne bi spominjal. Oblečen je bil kot gozdar v tirolsko obleko, za klobukom je imel pero. Bil je velike in močne postave, imel je modre oči in brke ter sončna očala, ki so ga nekoliko postarala, da je bil videti star 34 do 35 let. Z njim je potoval čez italijanske in nemške Alpe do koč v Spielboodnu, kjer je bil oskrbnik Hendwe (Rudolf Moser, op. avt.). Opisal ga je kot srednje velikega, suhega, svetlih las in modrih oči, ki sta mu na roki manjkala dva prsta.⁵⁴ Po prepričanju naj bi bil komunist, doma iz Dellacha v Dravski dolini, ki se jima je hotel takoj pridružiti, vendar je to poročnik Josef začasno preložil, dokler ga niso v bazi preverili in je dobil dokumente od kapetana Pata. V nadaljevanju opisuje njuno nadaljnjo pot. Z majorjem Manfredom si je poročnik Josef dopisoval, ker osebno nista mogla priti v stik. Pisma je nosil Dereatti. Ker pa je bilo pisanje šifrirano, je prišlo tudi do kratkega stika, predvsem po tem, ko je stike s poročnikom Josefom namesto Manfreda prevzel major Rudolf (George Fielding, op. avt.). Josef je od Rudolfa zahteval več letalske pomoči v orožju, češ da bo v kratkem organiziral vso Vzhodno Tirolsko. Pri opisovanju poti omenja tudi majorja Francesca (Smalwooda, op. avt.) in majorja Pata (Patrick Martin-Smith, op. avt.), od sodelavcev pa Otta (Stefana Hasslerja, op. avt.) iz Dellacha v Dravski dolini (uporablja nemško poimenovanje Drawtall), ki naj bi bil kmet, velik enook, črnolas in star 24 let, in Johanna Luserja, kjer sta na kmetiji blizu Aussenfillgratna z Josefom dobila varno sobo. Poročnik Josef je bil jezen, ker ni bilo orožja, češ da ga ljudje čakajo in so se pripravljene boriti, Britanci pa jih ne opremljajo. Na eno od poti je odšel tudi major Rudolf s Hendwejem, da sta našla primerno namestitev pri nekem kmetu, in Rudolf je obljubil, da bo tja z mulami pripeljal nekaj orožja, o čemer so obvestili tudi poročnika Josefa, ki je v pismu nazaj sporočal, da se bo moral v osmih dneh umakniti, če orožja ne bo dobil, ker mu ljudje ne bodo več zaupali. Dereatti se je vrnil do Rudolfa konec septembra, poročnik Josef pa je čakal na radioodajno postajo, ki naj bi jo s padalom odvrgli v Fillgraten, nato pa še radiotelegrafista v Saurisu.

54 Prav ta podatek je Petru Pirkerju omogočil identifikacijo s pomočjo fotografije njegove sorodnice. Gl. Pirker, »Desaparecidos«, 218, 219.

Ko se je Dereatti vrnil v Forni Avoltri v svojo komando, je oddal pošto od poročnika Josefa in izvedel, da bodo letala pripeljala orožje v nekaj dneh. Ker je major Manfredi pred svojim odhodom v London konec oktobra hotel še govoriti z njim, ga je po zahvali za opravljeno delo predal v zvezo kapetanu Patu. Ker pa so Nemci v tem času skupaj s Kozaki naredili veliko ofenzivo in dolino zasedli s 5000 možmi, je tudi sam odšel šele 27. oktobra 1944 s petimi avstrijskimi dezerterji, ki so prišli v partizane v brigado Osoppo.⁵⁵ Njihova naloga je bila prepričati se, ali je v Beljaku res toliko tisoč vojakov in 30 oficirjev, ki so pripravljene iti v partizane. To informacijo so dobili od nekega župnika, ki je bil v uniformi komandanta bataljona pod zaščito angleške misije. Sporočilo naj bi prenesla neka gospodična Finni Wakensteiner, vnukinja gospe Wolfahrt, ki pa so jo ob njihovem obisku 28. oktobra 1944 Nemci že aretirali in zaprli v Lienzu. To je pomenilo, da se morajo umakniti, saj je tudi njim grozila aretacija. Dereatti in Albert Tirolec sta šla v Unterbirkach, ostali trije pa skupaj z Ottom k njegovim staršem v Dellach v Dravski dolini. Naslednji večer jim je Ottov brat prinesel sporočilo, da so Johana Lusserja aretirali in da se nahaja v zaporu v Lienzu, medtem ko je poročnik Josef skupaj s Hendwejem zbežal čez Jugoslavijo nazaj domov v štab. Zato je Dereatti zažgal pošto, ki jo je imel za poročnika Josefa.⁵⁶ Vendar ga je čez tri dni srečal pri Ottu in je hotel z njim oditi nazaj v Italijo čez Trbiž. Med potjo v Weisensee so jih v neki hiši prijeli orožniki, ki so jih na poti napadli in razorožili, v spopadu pa je padel Albert Tirolec.⁵⁷ Ko so Otto, Dereatti in poročnik Josef nadaljevali pot, so se pri Beljaku spopadli z Landwache, kjer naj bi poročnik Josef padel. Dereatti in Otto sta se odločila, da bosta šla v Italijo čez Jugoslavijo, saj po prejšnji poti vrnitev ni bila več mogoča, ker je Gestapo stražil vse doline in mostove.

V nadaljevanju opisuje svojo pot k partizanom, ki jo je nadaljeval sam, saj je Otto padel v nekem spopadu. Čez razdrt most je odšel v Bistrice v Ziljski dolini in od tam v Arnoldstein in Rosenbach (Področje), kjer se je pridružil partizanom. Povedal jim je, da išče angleškega oficirja, ki je potoval tam mimo, in potrdili so mu, da je iz Italije, da dela za Angleže in da se jim je pridružil. Z njimi – bilo jih je 25 – je bil štirinajst dni, hodil na parole in stražo ter tudi na rekvizicije. Komandir te enote mu je napisal spremno pismo in konec novembra je odpotoval preko jeseniškega tunela, se priključil transportu do Bohinjskega jezera in od tu do Cerknega, kjer so ga poslali v Tržaško brigado na Kras, a so ga tu aretirali pri neki rekviziciji, ker ni imel dokumentov.

55 Kot pripomba 54, kjer na podlagi virov SOE kot dezerterje iz nemške vojske in sodelavce SOE imenujejo Alberta Wieserja, Roberta Schollasa, Alojza Puchlerja, Karla Schmidta in Stefana Haslerja - Otta. Poudarjajo tudi, da je bil Dereatti v Avstriji popolnoma nepoznan vse do objave spominov Patricka Martina Smitha, ki je v intervjuju za Imperial War Museum leta 1991 povedal, da so ga kot dobrega sodelavca SOE po koncu vojne iskali tako na Zgornjem Koroškem kot na Vzhodnem Tirolskem.

56 Polno tajno ime Huberta Mayrja, ki ga je uporabljal med nasprotniki nacionalsocializma na Tirolskem, se je glasilo Josef Rimmel, vendar v zaslišanju Dereatti ni nikoli uporabljal njegovega priimka, ampak le naziv poročnik Josef. Po tej navedbi je napačna tudi lokacija kraja staršev Rudolfa Moserja, saj to ni Dellach v Dravski dolini, ampak Dellach v Ziljski dolini.

57 Albert Wieser ni padel, ampak je na neznan način preživel in umrl šele leta 1973, pač pa je bil Stefan Hassler ustreljen 11. 11. 1944 v domači vasi v Dellachu, česar Dereatti v času zaslišanja ni mogel vedeti, kakor tudi ni vedel, da sta Hubert Mayr in Robert Moser pristala v rokah OZne.

V zaključku zaslišanja je opisal stanje v Dravski in Ziljski dolini, češ da ni uspelo organizirati nikakršnega odpora, ker je bilo preveč okupatorjevih oboroženih sil. Pač pa naj bi bila vzpostavljena organizacija v Vzhodni Tirolski od Lienza do Siliena in od Siliena do Villgratentala. V teh dolinah je bilo veliko delavskih taborišč za delavce, ki so delali v kamnolomih, na žagah in v tovarnah ter so se bili pripravljene pridružiti organiziranim vojaškim enotam, ko bi prišlo orožje. V Villgratentalu so bili organizirani bolj kmetje, za kar je poskrbel dr. Kirschbaumer, saj naj bi poročnik Josef že imel organizirane skupine po 50 ljudi, ki so le čakali, da jim avioni pripeljejo orožje. Za sporazumevanje so po nalogu poročnika Josefa uporabljali posebne dogovorjene parole. Po njegovi izjavi je bil Dellach v Dravski dolini zelo hitlerjanski.

Okrog 25. ali 26. oktobra je kurir iz smeri Tolmezza pripeljal nekega padalca, angleškega oficirja, ki je bil oblečen v angleško obleko, v resnici pa je bil Avstrijec, ki je rekel, da je napačno odskočil (najbrž poročnik Huber iz druge neuspele misije Clowder, op. avt.). Pri sebi je imel 100.000 dolarjev.

Za odnose med zavezniki je bilo značilno tudi nezaupanje, saj je Dereatti povedal, da mu je neki ameriški kapetan, ki je bil prav tako v brigadi Osoppo, rekel, naj mu prinese skico železniškega mostu pri Gornjem Dravogradu. Ko je to slišal major Manfredi, je rekel, da Amerikancem ne sme nič povedati, saj so tudi oni vzpostavljali svojo špijonažno službo na Koroškem, pa so jim vse ljudi sprti pozaprli.

O razmerah v brigadi Osoppo je izjavil, da vanjo prihaja vse več bivših fašistov in da brigada pošilja okrog vedno več ljudi, tudi na področje brigade Garibaldi. Zelo sumljiva se mu je zdela neka ženska, ki jo je sumil, da je gestapovska špijonka. Doma naj bi bila iz Češke, govorila je pet do šest jezikov in razlagala je, da so njenega ljubčka ubili partizani, ki so tudi njo aretirali, zato se je zatekla v brigado. Angleži so jo z njimi hoteli poslati na Koroško, ker pa ni imela nobenih dokumentov, tega niso izvedli.

Ko je Dereatti majorju Manfrediju omenil, da bi raje delal na Koroškem kot na Tirolskem, ker se tam bolje spozna, je rekel, da to ne pride v poštev, ker so tam že drugi. Ocenil je, da bi za svoje delo moral dobiti že kakih petsto dolarjev, ker so mu za vsako pot obljubili pet funtov šterlingov. Obljubili so mu, da mu bodo denar izplačali po vojni.

Ob koncu zaslišanja je povedal, da je bilo njegovo ilegalno ime Vienna.⁵⁸ Povedal je tudi, da je imel poročnik Josef, ko je šel na Koroško, s seboj 40.000 drm in tudi propagandne letake. Po njegovem mnenju poročnik Josef ni hotel imeti nobenega opravka z bivšimi socialdemokrati, ki so bili pripravljene sodelovati v boju proti Hitlerju. Ocenil je, da je bila njegova tendenca protikomunistična, na kar ga je opozoril Hendwe, ki je bil komunist. Govorila sta, da v Avstriji ne bo svobode, če ji bodo vladali Angleži, česar se on v začetku ni zavedal. Ocenil je, da pravzaprav dela za interese Anglije, ne pa za interese avstrijskega naroda. V partizane v Italijo je prišel v dobri veri, da se bo boril proti fašizmu in s tem tudi za Avstrijo. Hotel se je priključiti slovenskim partizanom in vohuniti zanje.

O njegovi nadaljnji usodi – kdaj in kje je bil usmrčen in kje je pokopan, zaenkrat nismo našli podatkov.

58 Po mnenju zgoraj omenjenega vira je torej ob koncu zaslišanja Dereatti le priznal svoje tajno ime, ki pa je v zapisniku napačno zapisano – Vienna. Tudi izjave se slišijo, kot bi sledile nareku zasliševalcev.

Identifikacija in izjava Henricha Nejumana alias Roberta Moserja

Kot je v svojih ugotovitvah navedel Peter Pirker, je bilo najtežje ugotoviti, kdo se skriva za imeni Henri Neumann, Henry Neuman ali Nejuman.⁵⁹ V britanskih virih ga je našel pod njegovim imenom in ilegalnim imenom Henry s pravim rojstnim datumom. Pomagal si je z raziskavo v cerkvenih rojstnih knjigah, kjer je ugotovil, da je njegova mama rodila štirinajst otrok, od katerih je sedem deklic umrlo še pred drugim letom starosti. Dva starejša in en mlajši brat Rudolfa Moserja so padli kot vojaki nemške vojske med majem in avgustom 1944. Rudolf je bil leta 1942 vpoklican v Beljak, kjer je služil v 139. regimentu gorskih lovcev in bil že po desetih dneh ranjen.⁶⁰ Amputirali so mu dva prsta na roki, kar je Pirkerju omogočilo, da ga je prepoznal na neki družinski fotografiji, ki jo je hranila njegova nečakinja, hči edinega preživelega člana družine Moser.

Robert Moser se je rodil 1. aprila 1923 v Dellachu v Ziljski dolini Josefu Moserju, posestniku, in Mariji Moser. Ko je bil zaradi nesreče spoznan za neprimerne za nadaljnje služenje v nemški vojski, je delal kot oskrbnik v neki koči v Plöckenalmu v Karnijskih Alpah. Tu je prišel v stik s Hubertom Mayrjem.

V zaslišanju pred Ozno 11. novembra 1944 je seveda podal lažne podatke, ki naj bi se nanašali na njegovo poreklo (iz Londona), vojaški čin in izobrazbo.⁶¹ Prav tako ni bil spuščen s padalom k angleški misiji, kot navaja. Govori o »mojem oficirju Panksu« (alias Hubertu Mayrju, op. avt.), ki ga je neki garibaldinski partizan peljal čez Monte Corzene v Etzman, kjer je ostal osem dni. On je šel iz Ventezzete za vodjo Birnbauma v Unterbirkach v Dravsko dolino, kamor ga je peljal neki avstrijski dezertar. Oficir je že imel zveze z Villgratnom, kjer je bil dr. Kerschbaumer, bivši avstrijski oficir, po činu kapetan. Omenil je tudi, da se pri italijanskih partizanih nahaja Georg Verner (alias Georg Dereatti, op. avt.), ki je po poklicu pek, star približno 42 let, doma iz Sv. Martina pri Filahu (Beljaku), ki je že osem let v Italiji. Njegova partizanska enota se nahaja blizu Karmelijanskega in on je dajal naslove za ljudi, s katerimi so vzpostavili zveze.

Iz Villgratna so šli na Unter Birkach, kjer je bil doma Vernerjev brat, in dobili sporočilo, da je zveza z njihovo komando pretrgana. Zato so pot nadaljevali v Dellach v Dravski dolini, kjer jim je nadaljnje zveze dal avstrijski dezertar Ludvik Hassler. Tja so šli že z namenom, da se pridružijo jugoslovanskim partizanom, saj druge poti ni bilo zaradi močnih nemških zased in pogonov. Od tod so pot nadaljevali v Bleibergkreut, kjer je njegov oficir govoril z nekim duhovnikom in z zdravnikom Glanšnikom, ki je bil sicer v vojski, a ta čas na dopustu. Zveze z njim je dobil njegov oficir preko kmeta Blasserja, ta pa preko Ludvika Hasslerja. Tu so ostali le dva dni in odšli na Mittagskugel, kjer so iskali jugoslovanske partizane. Po treh dneh tavanja po snegu so jih tudi našli, saj

59 Pirker, »Desaparecidos«, 219, 220.

60 Tudi podatki o njem so na strani NS-Opfer in Ober Drautal, <http://www.aegide.at/56/>.

61 SI AS 1931, t. e. 655, 301-34. (mf. 085412). Zapisnik se konča na tej strani s podpisom Maks – 15.11. 44. Maks je ilegalno ime Mira Perca, šefa Ozne za IX. korpus, ki je padel 1. 4. 1945 v bitki pri Vogalch.

je kmet Hilič iz Altfinkensteina povedal partizanom, da niso špijoni. Povedal je da ima dr. Kirschbaumer zvezo s 150 oficirji, v Beljaku pa je 35 oficirjev pripravljenih za boj proti nacizmu, ki nameravajo skupaj z vso vojsko oditi v ilegalo. Po njegovi izjavi je Verner desetkrat potoval iz Avstrije s poročili, rekel pa je tudi, da je imel njegov oficir zveze z dr. Keršbaumerjem, starim 54 let, po poklicu zdravnikom, ki je bil zaprt, ker je delal proti nacistom, in velikim kmetom Josefom Kusserjem v Villgratnu. Namen dela njegovega oficirja je bil, da v teh delih Avstrije organizira ljudi za vstajo in sabotažne akcije.

Kaj vse je vplivalo na usodo Huberta Mayrja

Za zgodovinske analize je pomembno, da upoštevamo čas in prostor, ko se je neki dogodek zgodil. Zato upam, da ne bom dobila okrasnega pridevka *advocatus diaboli*, če opozorim na okoliščine, ki so botrovale vsega obsojanja vrednemu dogodku – verjetni usmrtni brez obsodbe zavezniških vojakov, eden od teh je bil celo španski borec, ki so si prizadevali za osvoboditev Avstrije.

Ko je Ozna za IX. korpus 11. in 12. novembra 1944 zasliševala Huberta Mayrja in Roberta Moserja, ki sta ju na sedež v Gorenjo Trebušo pripeljala partizana spremljevalca iz Koroškega odreda,⁶² ki sta se jim po tem, ko sta vzpostavila z njimi stik, predstavila za Angleža (čeprav ima zapis obveščevalca naslov Izjavi dveh Amerikancev, Georga in Henryja) in člana obveščevalne misije, so imeli zasliševalci že mnogo podatkov o ustroju in delovanju britanskih obveščevalnih služb, saj jih je nanje v daljšem dopisu opozoril Aleksander Ranković kot šef Ozne za Jugoslavijo že 10. septembra 1944.⁶³

V seznamu angleških obveščevalnih služb je prva I.S.L.D. (Intelligence Service Liason Department) kot angleška ofenzivna obveščevalna služba, katere naloge so bile ofenzivna obveščevalna dejavnost, pošiljanje agentov v vrste sovražnikov in tudi vrivanje v NOVJ in v ustanove federativne Jugoslavije. Vedeli so, da je šef tega oddelka major Miller, šef oddelka za obveščevalno službo pa kapetan S. S. M. Evans, ki je živel v Beogradu, Zagrebu in Ljubljani kot novinar. Ko je Jugoslavija kapitulirala, je bil zajet, spomladi 1943 pa so ga zamenjali, ker je bil simpatizer Draže Mihailovića. Njegovi glavni sodelavci so bili kapetan Clark, major Sayers in kapetan Cock, ki je živel v Jugoslaviji. Sledi poimenska navedba Slovencev, ki jih je ta organizacija poslala v Jugoslavijo. V nadaljevanju so navedene še ostale angleške in ameriške obveščevalne organizacije in opisi stališč angleških oblasti do Jugoslavije od sporazuma Tito-Šubašić naprej, poskusa pomiritve NOV in četnikov ter nezadovoljstva s sovjetskim prodiranjem na Balkan. Podrobno je opredeljeno tudi delo ameriškega obveščevalnega urada OSS/SBS v Bariju in s tem v zvezi poročilo Stojana Pribičevića Robertu Joyceu, šefu OSS v Bariju iz Srbije in druga poročila. Sledijo poročila o Italijanih in Avstrijcih.

62 SI AS 1931, t. e. 610 Koroški odred – obveščevalni center, podmapa 7; Izjavi, ki sta jih dala Amerikanca Georg in Henry. Gl. tudi Pirker, »Desaparecidos,« 222, 223: »Mikroskopischer Nachtrag zur Gailtaler Kompanie des Kaerntner Partisanenverbandes.«

63 SI AS 1931, t. e. 694, Načelstvo Ozne za Slovenijo in I. odsek 301-4; dokument ima oznako tudi Arhiv CK KPS 11505 in oznako mf 21004-21024. Gl. tudi Dornik Šubelj, *Ozna in prevzem oblasti*, 66, 67.

V zvezi z Avstrijo so ugotavljali, da so z napredovanjem zavezniških misij v Italiji proti severu po osvoboditvi Rima zavezniki začeli akcijo zbiranja Avstrijcev, ki so se nahajali v Italiji, da bi od njih dobili informacije o razmerah v Avstriji. Tako bi med njimi dobili ljudi, s pomočjo katerih bi zavezniki vplivali na povojni razvoj Avstrije. Na tem področju so bili predvsem aktivni Američani, katerih SBS (Special Balkan Service) je imela veliko znanja s področja sindikatov in delavskega gibanja. Pri tem so stopili v stik z Juliusom Freudom, Judom z Dunaja, od katerega so želeli, da jim da podatke o vseh delavskih organizacijah, tako strokovnih kot političnih, ter naslove ljudi, ki so bili protinacistično nastrojeni. Julius Freund je bil nenehno v družbi treh Avstrijcev, ki so bili bivši pripadniki internacionalnih brigad v Španiji in ki so jih osvobodili zavezniki iz nekega taborišča v Italiji. To so bili Franz Marx z Dunaja, Reinich iz Votzberga /Štajerska/ in SEPP MAYER iz Münchna, vsi trije so bili po poklicu delavci. Poročilo govori tudi o tem, da je Freund ustanovil Free Austrian Movement v Italiji, ki ga je nameraval povezati z enako ustanovo v Londonu, in v njem zbral Avstrijce iz taborišč.

Iz zaslišanja Panksa alias Huberta Mayrja⁶⁴ je jasno izhajalo, da je bil španski borec in celo član avstrijske brigade Thalman. To je bilo prav gotovo sumljivo, saj se je izdajal za Angleža. Glede na to, da je bilo v vrstah slovenskih partizanov kar nekaj španskih borcev, so nacionalno strukturo španskih internacionalnih brigad poznali. Govoril je tudi o FAM in o njegovih voditeljih, med drugim tudi o nekem Juliusu, ki deluje v interesu zahodnih zaveznikov,⁶⁵ kar je bilo ravno nasprotno, kot je slovensko politično vodstvo želelo doseči s širitvijo Osvobodilne fronte v Avstrijo in ustanavljanjem avstrijske osvobodilne fronte. S tem je vzbudil sum pri svojih zasliševalcih, saj se je vztrajno izrekal za Angleža. Naj še pripomnim, da je bila spremenjena politika do tujih misij in seveda njihovih posameznih članov povezana s Titovim nenapovedanim odhodom z Visa 18. septembra 1944, ko je odletel v Moskvo, da bi se s Stalinom dogovoril o sodelovanju Rdeče armade pri osvobajanju Beograda. Ta je bil nato osvobojen 20. oktobra. Zaradi nevarnosti vdorov v partizansko gibanje – enega takšnih (iz Logarske doline) smo že omenili – je Tito tudi strogo prepovedal vključevanje Nemcev ali Avstrijcev v zavezniške obveščevalne misije, ki so jih lahko sestavljali samo angleški in ameriški državljani.

Wilkinson v svojih spominih omenja pogovore z generalom Francem Leskovškom Luko, ki so se odvijali 24. septembra 1944 v štabu IV. operativne cone, kjer je bil tudi Aleš Bebler. Lukov načrt naj bi bil, da je zavezniški prodor v Avstrijo treba podpreti s 70 letali, ki bodo pripeljala pomoč v orožju in hrani za partizane.⁶⁶ To je bil pogoj, da lahko izpeljejo operacijo v Avstriji. Do letalske podpore ni prišlo, čeprav so bili v Caserti na to pripravljeni, Wilkinsonu pa se iz političnih razlogov ni zdelo primerno, saj so se Angleži bali, da bi tako podprli slovenske teritorialne zahteve. Prvi polet Halifaxa je došel šele 27. decembra 1944 in v roke partizanov sta prišla tako potrebna oprema in orožje, s katerima so preživeli hudo zimo. Od 65 mož, ki so septembra prečkali Dravo z Alfgarjem Cahusacom, jih je svobodo dočakalo samo 40. Cahusaca ni bil med njimi.

64 S IAS 1931, mf085413-18 in 085408-11.

65 S IAS 1931, t. e. 655 mf085416/7. Položaj v Avstriji pred njegovim odhodom v Avstrijo.

66 Wilkinson, *Foreign Fields*, 200.

Upoštevati je treba še dejstvo, da je bil Franc Leskovšek Luka kot sekretar CK KPS že maja 1944 vpleten v afero domnevnega posojila za zbiranje informacij od angleške obveščevalne službe, katere posledica je bila, da so Borisa Kidriča za štirinajst dni »postavili na hladno«, dokler se položaj ni razjasnil z dopisovanjem med Kardeljem kot predstavnikom CK KPJ in Leskoškom.⁶⁷ To se je dogajalo ravno v času, ko je Ivan Maček Matija potoval v Drvar na ustanovni sestanek Ozne.

Ko so tako na sedežu Ozne za IX. korpus sprejeli dva neznana Angleža (ali Avstrijca), ki sta po besedah spremljevalcev in tudi v kasnejših zapisih njunih izjav bila polna denarja, ki sta ga delila med partizane, je bila njuna usoda – in tudi usoda Cahusaca, ki ga je Mayr na zaslišanju opisal in navedel njegovo nalogo (imena pa ne) – zapečaten. Morda ni zanemarljiv dejavnik, da je bil Franc Leskošek Luka⁶⁸ v letih 1918/19 borec za severno mejo, ko smo Slovenci kljub Maistrovi osvojitvi nacionalnega ozemlja na Štajerskem in Koroškem po vojni izgubili velik del narodnostnega ozemlja. Zato mu kot borcu in visokemu partijskemu funkcionarju ni bilo vseeno, kje bo meja med Slovenijo in Avstrijo, za katero se je že drugič boril. Tako ni daleč do sklepa, zakaj se je življenje Huberta Mayrja in Rudolfa Moserja končalo še pred Cahusacovo smrtjo, Dereattijevo pa kot zadnje konec decembra, čeprav pisnih dokumentov o njihovi likvidaciji zaenkrat še nismo našli.

Viri in literatura

Arhivski viri

- SI AS – Arhiv republike Slovenije:
 - SI AS 1931 – Republiški sekretariat za notranje zadeve Socialistične republike Slovenije.
- TNA – The National archives:
 - TNA Kew, HS9/1012/5 personal File Hubert Mayr.
- Zasebni arhiv avtorice.

Literatura

- Bajc, Gorazd. »Misije SOE med italijanskimi partizani v Furlaniji in Karniji.« *Prispevki za novejšo zgodovino* XLV, št. 1 (2005): 115–30.
- Bajc, Gorazd. »Pregled britanskih obveščevalnih služb ter njihovih misij, pod misij in operacij med partizani na Primorskem, v Furlaniji in Karniji (1943–1945).« V: *Vojna in mir na Primorskem: od kapitulacije Italije leta 1943 do Londonskega memoranduma leta 1954*. Koper: Založba Annales, 2005.
- Bajc, Gorazd. *Iz nevidnega na plan*. Koper: Knjižnica Annales, 2002.
- Barker, Ernest Charles Roland. *Behind Enemy Lines with SOE*. Yorkshire, Philadelphia: Frontline Books, 2021.

⁶⁷ Dornik Šubelj, *Ozna in prevzem oblasti*, 35–38.

⁶⁸ Franc Leskošek, roj. 9. 12. 1897 v Celju, umrl 5. 6. 1983 v Ljubljani. V prvi svetovni vojni je bil vpoklican v AO vojsko, večino časa je preživel na soški fronti. Po koncu vojne je bil med prostovoljci za severno mejo. Član KPJ je postal leta 1926, od 1926 do 1934 je bil član CK KPJ. Delal je v tujini. V domovino se je vrnil leta 1933, 1935 je skupaj s Kardeljem odpotoval v Sovjetsko zvezo. Na Čebinah leta 1937 je bil izvoljen za sekretarja CK KPS. Po okupaciji je bil predsednik vojne komisije in prvi poveljnik Glavnega štaba partizanskih odredov Slovenije do oktobra 1942.

- Biber, Dušan. »Utrinki iz arhiva SOE.« V: Zdenko Čepič, Dušan Nečak in Mirko Stiplovšek, *Mikužev zbornik*. Ljubljani: Oddelek za zgodovino Filozofske fakultete, 1999.
- Biber, Dušan. »Zavezniške in sovjetske misije ter obveščevalne službe v NOB.« *Borec*, 43, št. 1-2 (1991): 77-138.
- *Die Presse, Spectrum*, III, 14. 4. 2018.
- Dobrila, Pavle. »Prvi stik slovenskih partizanov z vojsko Velike Britanije.« *Prispevki za zgodovino delavskega gibanja*, XIII, št. 1-2 (1973): 185-211.
- Dornik Šubelj, Ljuba. »Fieldingova misija v zapisih OZNE.« *Prispevki za novejšo zgodovino*, XLVI, št. 2 (2006): 81-92.
- Dornik Šubelj, Ljuba. *Oddelek za zaščito naroda za Slovenijo*. Ljubljana: Arhiv Republike Slovenije, 1999.
- Dornik Šubelj, Ljuba. *Ozna in prevzem oblasti 1944-1946*. Ljubljana: Modrijan, 2013.
- Jevnikar, Ivo. *Samo idealisti. Junaška in tragična zgodba primorskih padalcev: dokumentarni film*. Režija Marija Breclj.
- Kristen, Samo. *Meje in misije. Dileme slovensko hrvaške razmejitve v Istri v vojaškem, političnem, diplomatskem in obveščevalnem meteu II. svetovne vojne*. Ljubljana: Društvo 2000 in Inštitut za narodnostna vprašanja, 2006.
- Linasi, Marjan. *Koroške vojne zgodbe. Nekaj utrinkov iz let 1938-1945*. Celovec, Ljubljana, Dunaj: Mohorjeva založba, 2017.
- Linasi, Marjan. *Koroški partizani. Protinacistični odpor na dvojezičnem Koroškem v okviru slovenske Osvobodilne fronte*. Celovec: Mohorjeva založba, 2010.
- Mace, Martin. *Unearthing Churchill's Secret Army. The Official List of SOE Casualties*. Barnsley: Pen and Sword Military, 2012.
- Martin Smith, Patrick. *Widerstand vom Himmel, Österreichische Einsätze des Britischen Geheimdienstes SOE 1944*. Wien: Czernin, 2004.
- *Mednarodni znanstveni sestanek 'Tajno stoletje' - obveščevalne in varnostne službe ter protiterorizem v 20. stoletju : Koper, 13.-14. november 2009 : [program in povzetki] = Convegno scientifico internazionale 'Il secolo segreto' - servizi d'intelligence e di sicurezza e l'antiterrorismo nel secolo XX : Capodistria, 13-14 novembre 2009 : [programma e riassunti] = International scientific conference 'The secret century' - intelligence, security and anti-terrorism in the 20th century : Koper, 13th-14th November, 2009 : [program and abstracts]*.
- *NS-Opfer im Oberen Drautal | Hubert Mayr*. Pridobljeno 6. 7. 2022. http://www.aegide.at/de/39/Hubert_Mayr/.
- *NS-Opfer im Oberen Drautal | Georg Dereatti*. Pridobljeno 7. 7. 2022. <http://www.aegide.at/de/33/Opfer/>.
- Pirker, Peter. »Desaparecidos in den Alpen. Zum Verschwinden des Revolutionären Sozialisten Hubert Mayr und des Wehrmachtdeserteurs Rudolf Moser im Herbst 1944.« V: Thomas Albrich in Ingrid Boehler, ur., *Österreich-Spanien-Latein Amerika. Festschrift für Klaus Eisterer*, 207-28. Innsbruck: Innsbruck University Press, 2021.
- Pirker, Peter. »Scheinwelt Ostmark, Wunschbild Österreich. Die Widerstand der Tiroler Sozialisten und Soe-Agenten Hubert Mayr.« V: Patrick Martin Smith, *Widerstand vom Himmel. Österreichische Einsätze des Britische Geheimdienst SOE 1944*. Wien, 2004.
- Pirker, Peter. »SOE agents in Austria: Persecution, Post-War Integration and Memory.« *Zgodovinski časopis* 67, št. 1-2 (2013): 202-27.
- Ritchie, Sebastian. *Our man in Yugoslavia. The story of a Secret Service Operative*. Frank Cass Publishers, 2004.
- *SOE, Operations in the Balkans. A Guide to the Records in the Public Record Office*, 8. Yugoslavia. Public Record Office Publications.
- Vodušek Starič, Jerca. *Slovenski špijoni in SOE*. Ljubljana: samozal., 2002.
- Wallgram, Peter. *Hubert Mayr 1913-1945. Ein Leben im Kampf für die Freiheit*. Innsbruck, Wien, Bozen: Studien Verlag, 2005.
- Wilkinson, Peter. *Foreign Fields: The Story of an SOE Operative*. London: I. B. Taurus, 1997.

Ljuba Dornik Šubelj

NEW INFORMATION ABOUT THE CLOWDER MISSION LED BY GEORGE FIELDING

SUMMARY

In 1944, the Special Operations Executive (SOE) sent the so-called CLOWDER mission to Austria. Its goal was to incite an anti-Nazi struggle there and thus enable the post-war restoration of the country, which had been annexed to the German Reich in 1938, to its pre-annexation borders in accordance with the relevant international agreements. The social revolutionary and former Spanish fighter Hubert Mayr, whose identity was unknown until recently because he used several secret names, was among the mission's members. Among other pseudonyms, Mayr used the name of George Charles Panks, whose interrogation by the Department for the Protection of the People (OZNA) was the subject of an article published in the present journal in 2016. Together with other memoirs and a family photo of Mayr's fellow prisoner Rudolf Moser, the interrogation allowed Peter Pirker to identify and appropriately commemorate these two previously unknown and unrecognised members of the resistance movement. As they failed in their task – also due to the poor communication with their headquarters in Carnia – the two mission members were forced to take refuge from the Nazi persecution among the Slovenian Partisans. The latter represented the only element of the resistance in Carinthia, where they persisted until the end of the war despite heavy losses. After Tito's return from Moscow in September 1944 and especially after the liberation of Belgrade in October 1944, the relations between the leadership of the Yugoslav liberation movement and the Allied missions deteriorated significantly, which also affected the fate of certain mission members. The differences in the strategic objectives not only during the war but also after it were also reflected in the attitude towards the members of the missions. Most of them were allowed to return home through the liberated territories, except in a few instances – including in the case of the two members of the CLOWDER mission. Even though they were Austrian, they impersonated Englishmen, thus violating the agreement according to which the SOE was not allowed to send Austrian or German citizens to Austria. During the interrogation, the OZNA discovered their true identities, which was fatal for them. However, no information about the time and place of their execution has been uncovered to date.